

Міністерство освіти і науки України
Національна академія наук України
Південний науковий центр НАН та МОН України
Чорноморський національний університет імені Петра Могили
Первинна профспілкова організація ЧНУ імені Петра Могили
Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАНУ
Державний архів Миколаївської області
ДУ «Національний науковий центр радіаційної медицини НАМН України»
Державний аграрний університет Молдови (Кишинів)
Університет гуманітарних та природничих наук ім. Яна Длугоша (Польща)
Університет імені Адама Міцкевича (Польща)
Leipzig University of Applied Sciences (Німеччина)
Ca` Foscari University, Venice (Італія)

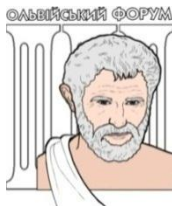

**ОЛЬВІЙСЬКИЙ ФОРУМ – 2022:
стратегії країн Причорноморського регіону
в геополітичному просторі**

XVI Міжнародна наукова конференція
23–26 червня 2022 р., м. Миколаїв

ТЕЗИ

Політична наука в Україні та зарубіжжі

Миколаїв
2022

Ольвійський форум – 2022: стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі : XVI міжнар. наук. конф. 23–26 червня 2022 р., м. Миколаїв : тези доп. : Політична наука в Україні та зарубіжжі / Чорном. нац. ун-т ім. Петра Могили. – Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2022. – 56 с.

Секція.
ПОЛІТИЧНА НАУКА В УКРАЇНІ
ТА ЗАРУБІЖЖІ

УДК 351.851:378](477)(043.2)

Іванов М. С.,
д-р політ. наук, професор кафедри соціології та політології,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ДЕЯКІ ПИТАННЯ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ
ПОЛІТИКИ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ
ЗАКЛАДАМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

У сучасному українському суспільстві історично склалася власна система організації освіти, яка має цілу низку особливостей у порівнянні з багатьма провідними найбільш розвинутими країнами світу. Одна з найважливіших її рис пов'язана з домінуванням принципу ієрархічності в системі публічного управління закладами вищої освіти.

При цьому треба мати на увазі, що ієрархічність в соціальних структурах є породженням феодалних систем, які досягли апогею свого розвитку в середньовіччі. Але ця обставина не є перешкодою для того, що сучасні суспільства в тій чи іншій ступені не позбавлені певних надбань минулого.

Перш за все, це стосується ієрархічності як явища суспільного життя. Не позбавленим цих рис і сучасне українське суспільство.

Для сучасної системи публічного управління характерними залишаються поділ посад на вищі і нижчі. Сучасна етика взаємовідносин працюючих, часто спирається на чіткий порядок підлеглості.

У сучасному українському суспільстві управлінська система тримається на визначеній субординації та підвітності. В феодалному суспільстві в свій час цей принцип був закріпленій в прийнятому тоді правилі «васал мого васала, не мій васал».

Не менш значущою стороною поширення ієрархічності в сучасному українському суспільстві є та сторона, яка показує тривкі її позиції в свідомості більшості громадян. Можна стверджувати, що значна частина суспільства, урахувавши й найбільш освічені прошарки, інакше і не уявляє собі процес організації публічного управління. Багаторічні спостереження і спілкування з представниками системи публічного

управління переконують саме в такому стані справ в цій галузі. Безальтернативність використання ієрархії як базового елементу організації управління в свідомості «сучасних менеджерів», примушує звернути на цю проблему увагу і налаштуватися на кропітку роботу по перебудові всієї системи підготовки управлінських кадрів і радикальну перебудову виховних заходів, які здатні долати фундаментальні засади підданської культури в сучасному українському суспільстві.

На сьогодні система освіти в Україні міцно зберігає свою пострадянську ієрархічну природу, в основі якої лежать формалізовані принципи, які знаходять своє відображення в безлічі регламентуючих документів та існуючій практиці діяльності керівних освітянських структур. Представники цих структур впевнені в тому, що саме вони не тільки формують освітянські стратегії в країні, але й мають підстави визначати те, що повинен робити кожен викладач для того, щоб якомога краще передавати знання тим, хто вчиться. З цієї метою вони густо наповнюють освітянський простір різноманітними регламентаціями. Не може не дивувати наповненість освітянського менеджменту широким набором офіційних титулів та звань, які використовуються як база різноманітних структурувань та визначення ієрархічних позицій.

Як не дивно, але ієрархія вимагає системності. Саме тому ми сьогодні ведемо мову про систему вищої освіти, як і про систему освіти загалом. У той же час країні, які мають достатні успіхи в поширеності і якості вищої освіти, з обережністю називають набір закладів вищої освіти, системою вищої освіти.

Усе це вказує на ієрархічний характер організації та управління системою освіти в нашій країні, як у її вертикальному, так і горизонтальному вимірі. Система організації та управління діяльністю навчальних закладів ґрунтується на підпорядкуванні знизу до гори всіх органів управління діяльністю закладів освіти між собою. Ієрархічний зміст має і діючий порядок управління кожним окремим закладом освіти.

Сьогодні надзвичайно важливим завданням для сучасного українського суспільства є подолання домінуючої ролі ієрархічних засад, як у системі управління закладами освіти загалом, так і в самих закладах освіти. У зв'язку з таким твердженням слід вказати на недоліки використання цього підходу в системі управління закладами освіти.

По-перше, недоліком цього підходу є «вичерпність» його управлінських ресурсів. Практика і історичний досвід показують, що існують межі підпорядкованості й залежності об'єкта і суб'єкта підпорядкування. Ефективність використання цього управлінського

підходу є прямо пропорційною до здатності суб'єкта тримати в покорі підлеглих, спираючись при цьому головним чином на авторитет ієрархічної позиції, повноважень та сили страху можливих санкцій.

По-друге, цей принцип може бути реалізованим лише в умовах тривкої підданської культури суспільства і він жорстко контрастує в умовах розвинутого громадянського суспільства, яке не сприймає підданства та особистої залежності.

По-третє, освітянська і наукова діяльність за своєю суттю є творчим процесом, який передбачає ініціативу, здатність до нестандартних тлумачень, подолання догматизму, що є несумісним з постійним виконанням різноманітних адміністративних директив.

Свій зміст, такого роду питання, мають в системі вищої освіти та у вищих закладах освіти. Чинний Закон України «Про вищу освіту» є чітким відображенням саме ієрархічної природи організації системи вищої освіти та основ діяльності закладів вищої освіти в нашій державі. Значна частина положень цього закону суттєвим чином гальмують розвиток системи освіти та нейтралізують її можливості до ефективної діяльності.

Більше того, ієрархічна природа управління закладами вищої освіти, на сьогодні, призвела до втрати сутнісних завдань більшості закладів вищої освіти в нашій країні. Завдання продукування нових знань та їх поширення серед студентської молоді, вже давно не є провідним в діяльності більшості навчальних закладів. Скоріше це завдання є другорядним продуктом діяльності закладу вищої освіти.

Ієрархічні засади організації і управління вимагають не результативного навчання, а чіткого виконання вказівок, які надходять «згори». Найбільше «шанується» дисциплінованість та відданість по відношенню до тих, хто продукує накази та контролює їх виконання.

Саме такий підхід призводить до того, що адміністративні завдання мають відчутний пріоритет щодо академічних чи наукових. Це знаходить свій вияв в тому, що науково-педагогічний склад закладу вищої освіти є звичайним управлінським об'єктом, який немає головним своїм призначенням ефективну навчальну та наукову діяльність. Головне призначення науково-педагогічного складу закладу вищої освіти на сьогодні є чітке підтвердження його готовності до виконання нових директив «згори», які і визначають як і кого треба вчити.

Якщо в первинному задумі, будь-якого закладу освіти, лежить даність співпраці тих, хто хоче здобути знання і тих, хто їх може передати, то сьогодні ця сутнісна і базова якість, значною частиною закладів вищої освіти, втрачена.

У них домінують адміністративно-організаційні завдання, які мало пов'язані з головним призначенням такого роду установ. Неминуче постає питання, що далі і як подолати описану вище ситуацію.

Відповіддю на це питання може бути відмова від ієрархічних засад діяльності навчальних закладів на користь використання функціонального підходу до організації і управління закладів вищої освіти в нашій країні.

Цей підхід ієрархічну залежність замінює функціональними зв'язками, які здатні забезпечити результативну і ефективну діяльність закладів вищої освіти. Функціональна організація не спирається на «вище» або «нижче», вона визначає завдання для всіх структурних елементів, зокрема й тих, хто покликаний здійснювати менеджмент.

Він передбачає пріоритет навчальним і науковим сторонам діяльності навчальних закладів, визначальну роль науково-педагогічного і студентського складу, сервісну роль адміністративного апарату та інноваційний і творчий характер діяльності основних учасників навчального процесу. Саме такого роду завдання на сьогодні повинні бути в центрі політики нашої держави в сфері освіти.

УДК 32(477) (091) (075.8)

Морозова О. С.,
д-р іст. наук, професор,
в. о. завідувача кафедри соціології та політології,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

КОНЦЕПЦІЯ МІЖМОР'Я В УКРАЇНСЬКІЙ ПОЛІТИЧНІЙ ДУМЦІ

Російське вторгнення в Україну 2022 року й загроза безпеці Європи актуалізували питання польсько-українсько-литовського союзу. Україна, Литва й Польща: держави, що тісно пов'язані єдиною історією. Протягом довгого часу свого минулого українці, литовці й поляки боролися за право вільного розвитку в межах своїх етнічних кордонів.

У свій час у Польщі була сформульована концепція «Міжмор'я», генезис якої полягав в ідеї польського лідера Юзефа Пілсудського, спираючись на старі Ягеллонські традиції, відновити силу та могутність польської держави шляхом становлення міцного союзу з незалежними державами народів, що перебували під гнітом Російської імперії.

Треба відмітити, що ідеї союзу України з державами Західної Європи були виголошені в свій час представниками української політичної думки: Степаном Рудницьким, Юрієм Липою, Іваном Шовгенівим тощо.

Аналізуючи геополітичну ситуацію, що склалася в Центрально-Східній Європі в роки Першої світової війни, С. Рудницький (1877–1937) у плані пошуку перспектив майбутньої міжнародно-політичної організації обґрунтував ідею Балтійсько-Понтійської федерації. Куди, крім Фінляндії та України, могли увійти Естонія, Латвія, Литва, Білорусь. Осередком федерації мала стати Україна як найбільша серед згаданих держав. Федерація мала бути противагою російської експансії і рівноваги щодо великих держав Західної Європи. Федерація мала стати бар'єром проти російського експансіонізму у Середній і навіть Західній Європі.

С. Рудницький робить застереження західному світові про недопустимість включення України до складу Російської імперії, яке б могло багатократно посилити російські експансіоністські амбіції і стало б передумовою анексії Росією країн центральної Європи. Проте це передбачення, яке швидко збулося, залишилося не поміченим західними політиками.

Багато уваги проблемам українським геополітичним орієнтаціям приділяв письменник і політолог Ю. Липа (1900–1944). У 1938 р. він видав працю «Призначення України», у якій обґрунтував «чорноморську доктрину». Ю. Липа пропонував об'єднати зусилля дослідників чорноморської проблематики різних країн з метою утворення в майбутньому «українсько-понтійської політичної партії». Це, на його думку, сприятиме реалізації Чорноморської федеративної великодержави на чолі з Україною.

Подібні ідеї висловив інший український учений, колишній ректор Українського Вільного університету в Празі Іван Шовгенів (батько поетеси Олени Теліги). «Коли б повстало Чорноморське об'єднання народів, в тій чи іншій формі, – писав він, – тоді б для Чорноморських країн настала пора величезного розквіту». І далі: «В цій історичній перспективі, до якої природні ресурси Чорноморського басейну провадять, роль українського народу, що займає місце в осередку торговельних і культурних інтересів і рухів, і який являється найчисельнішим з усіх чорноморських народів, мусить бути надзвичайно важлива». Ці ідеї можуть бути реалізовані нині в організації Чорноморського економічного співробітництва, зокрема в діяльності ГУУАМ.

Ю. Липа вважав, що основною віссю для України має бути не схід-захід, а південь-північ. Науковець зазначав: «Річна мережа формує єдність території, її торгівлі, влади, звичаїв, врешті мови й релігії». Вчений стверджував, що не Схід і не Захід є джерелом України, «підложжям її раси, підложжям її культури й світогляду від самого початку і до останніх часів був Південь». Саме на шляху реалізації традиційної для українського народу південної, чорноморської геополітичної орієнтації відбувся справжній «вибух суспільної енергії».

Невипадково, що відродження інтересу до цієї концепції в країнах Балто-Чорноморської дуги спостерігається після подій 2014 року – анексії Криму та розгортання збройного конфлікту на Донбасі. Територіальна експансія Росії та нехтування нею норм міжнародного права стали відправною точкою тектонічних змін геополітичної структури світу, і, відповідно, спровокували перегляд існуючих поглядів на роль військово-політичних союзів та можливості їх реагування на новітні загрози.

Однією з перших країн, яка заявила про перспективи відновлення співпраці в рамках Балто-Чорноморської дуги, стала Польща, наш найближчий західний сусід та найактивніший «адвокат» України в ЄС. Зовнішньополітична складова передвиборної програми і політичні заяви президента Польщі Анджея Дуди свідчили про те, що Балто-Чорноморська дуга розглядається Варшавою як один з найефективніших інструментів реалізації зовнішньополітичних інтересів на європейському континенті.

Потенціал Балто-Чорноморської дуги як геополітичного проекту очевидний, а історичний момент, в який розпочалися розмови і дії в напрямку становлення цього союзу, більш ніж вдалий. Єдине завдання, яке сьогодні стоїть перед українськими правлячими групами – не прогавити шанс і вирватись з обіймів Росії.

Отже, геополітичні орієнтації в українській геополітичній думці XIX–XX ст. мають давні традиції і зв'язок з ідеєю державотворення, а відсутність державності пояснюється зазіханнями з боку зовнішніх сил; проголошується необхідність опертися на внутрішні сили, український народ як головний чинник незалежності і стабільності щодо зовнішнього оточення; спостерігається строкатість щодо зовнішньополітичних орієнтацій і визначення їхньої пріоритетності, що пропонувались авторами геополітичних концепцій. Поява таких геополітичних ідей є відображенням зрілості геополітичної думки українського суспільства, сприяла розширенню горизонтів політичного мислення.

**ТРАНСФОРМАЦІЇ ВИБОРЧИХ СИСТЕМ
В КРАЇНАХ ЄВРОПИ НАПРИКІНЦІ
XX – на початку XXI століття**

Розпад соціалістичного табору, логічним продовженням якого стало руйнування у 1991 р. Радянського Союзу, мав не лише глобальні геополітичні наслідки, але і створив умови для суттєвих змін у внутрішній політиці країн Європи, в тому числі і в площині проведення політичних виборів. З одного боку, з'явилися нові незалежні держави, які потребували нових виборчих систем, а з іншого – вже існуючі виборчі системи у країнах Західної Європи потребували адаптації до існування у нових умовах.

Можна було очікувати, що в наступні після 1991 р. десятиліття в Європі відбуватимуться інтенсивні трансформації виборчих систем. Але натомість аналіз відомостей з відкритої бази даних Міжнародного інституту демократії і сприяння виборам, яка містить інформацію від 1991 р. і регулярно оновлюється, дає змогу констатувати, що станом на початок 2022 р. в Європі було зафіксовано всього 23 випадки трансформації виборчих систем, в ході яких відбувалася б зміна типу виборчої системи, що застосовується для проведення парламентських виборів (для двопалатних парламентів – на рівні нижньої палати).

Тип виборчої системи змінювався всього у 11 країнах Європи: Албанії, Білорусі, Болгарії, Італії, Молдові, Монако, Північній Македонії, Російській Федерації, Румунії, Україні та Хорватії. Найчастіше серед них змінювали тип виборчої системи Албанія, Італія, Молдова та Україна – у трьох випадках кожна. Характерною рисою географії трансформацій виборчих систем є те, що з 11 названих країн 9 так чи інакше входили до соціалістичного табору, а 6 – виникли після розпаду Радянського Союзу та Югославії. Таким чином, Західної Європи зміни практично не торкнулися.

Якщо дотримуватися традиційного підходу до поділу виборчих систем на сім'ї (мажоритарні, пропорційні та змішані виборчі системи, а також особливі випадки виборчих систем), то можна визначити тенденцію – більшість переходів відбувається між змішаними та пропорційними виборчими системами (16 випадків із 23 зафіксованих переходів).

Також характерною рисою зафіксованих трансформацій є низька популярність у реформаторів мажоритарних виборчих систем. Жодного разу пропорційні або змішана виборчі системи не змінювалися мажоритарними системами. Натомість, зафіксовані зворотні переходи, як і зміна одного різновиду мажоритарної виборчої системи іншим.

Аналіз трансформації на рівні конкретних типів виборчих систем вказує на певну обмеженість у різноманітті переходів. В процесі трансформації виборчих систем в Європі в означений період були задіяні виборчі системи всього п'яти типів: мажоритарна система відносної більшості, мажоритарна система абсолютної більшості, змішана зв'язана виборча система, змішана незв'язана виборча система та пропорційна система партійних списків.

Втім, навіть серед п'яти зазначених систем мажоритарна система відносної більшості може вважатися радше винятком, оскільки лише одного разу була задіяна в трансформаційних процесах. Слід вказати на ще одну важливу тенденцію: мажоритарна система абсолютної більшості, яка зустрічається дещо частіше – чотири рази – виступала лише в якості виборчої системи, якій на зміну приходили інші.

Основна ж частка переходів відбувалася між трьома системами, кожна з яких принаймні в одному випадку змінювала іншу: змішану зв'язану виборчою системою, змішану незв'язану виборчою системою та пропорційною системою партійних списків. Характерною рисою є і те, що в кожній парі в межах цих трьох систем переходи мали місце у співставній кількості в обох напрямках.

Для формалізованої оцінки виборчих систем, задіяних в описаних трансформаціях, може бути використана побудова зваженого графу переходів між системами. Таким чином, з'являється можливість оцінити їх нормалізований ступінь престижності. Найвищі значення цього показника одержуються для пропорційної системи партійних списків (0,435) та змішаної незв'язаної виборчої системи (0,391). Змішана зв'язана виборча система, яка посідає третю позицію в цьому рейтингу престижності, суттєво поступається двом лідерам (0,130).

Таким чином, можна констатувати, що на рівні парламентських виборів трансформації виборчих систем в країнах Європи після 1991 р. носили обмежений характер як з точки зору кількості країн, які до таких трансформацій вдавалися (всього 11), так і з точки зору географії (переважно країни, що перебували раніше у соціалістичному таборі). Варто відзначити низьку популярність мажоритарних виборчих систем серед реформаторів, а також високий рівень престижності пропорційної системи партійних списків та змішаної незв'язаної виборчої системи. Характерно, що вказані тенденції підтверджуються і досвідом трансформацій виборчої системи України.

Громадська Н. А.,
канд. політ. наук, доцент кафедри соціології та політології,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ПОЛІТИЧНИЙ PR: СУТНІСТЬ, ФУНКЦІЇ, ЗАВДАННЯ, ІНСТРУМЕНТИ

PR активно використовують у політиці та державному управлінні, що сприяє підвищенню політичної культури суб'єктів політики і широких мас населення, стимулює розвиток громадянського суспільства та його інститутів. Формування іміджу держави, іміджу політика вимагає неможливо без застосування певних політичних PR-технологій.

Політичний PR являє собою формування суспільної думки з питань, що цікавлять суб'єкта, управління масовими політичними комунікаціями та інформаційними потоками. Без PR, інформаційного впливу на суспільство та ефективного управління таким впливом неможливо здійснення політики.

Політичний PR передбачає не тільки поширення рекламної інформації про політичного діяча серед виборців, а й встановлення двосторонніх відносин, налагодження тісного контакту з різними представниками громадськості, а також відповідної реакції на очікування від нього з боку різних зацікавлених груп.

Політичний PR є особливою функцією політичного управління, спрямованою на формування у масовій свідомості позитивного ставлення до політичних продуктів завдяки їх просуванню та поширенню сприятливої інформації про них.

Політичний PR – це процес формування громадської думки та управління нею в інтересах політичної системи або певних її елементів: держави, партій, громадських об'єднань тощо.

Сучасний політичний PR є найважливішим інструментом управління масами і формування позитивної громадської думки про певну політичну партію чи окремого кандидата.

PR у політичній сфері передбачає виконання таких функцій:

– інформаційно-політичної, яка полягає в розробці інформаційної політики щодо напрямків діяльності держави, державної стратегії та тактики, а також у відстеженні розвитку подій за всіма напрямками внутрішньої та зовнішньої політики держави;

– інформаційно-комунікативної, що включає інформаційну роботу з населенням, тобто розповсюдження інформації;

- консультативно-методичної, яка організовує консультування щодо встановлення взаємовідносин із громадськістю різноманітних владних структур, політичних сил;

- організаційно-правової, що передбачає реалізацію вже розроблених концепцій, тобто підготовку та проведення різноманітних акцій, PR-кампаній, різного рівня ділових зустрічей, виставок, конференцій, а також із залученням ЗМІ. Крім того, передбачається юридичне обслуговування PR-служб.

Метою політичного PR є формування стійких каналів взаємодії між акторами політичного процесу, що поєднують у собі формальні і неформальні зв'язки, а також враховують багатовекторність та невизначеність змінних процесів.

Основні завдання PR у політичній сфері:

- створення системи публічного інформування суспільства про принципи, норми, правила щодо державного управління та функціонування політичних інститутів;

- зміна або трансформація політичного курсу, стратегічних чи тактичних аспектів реалізації політики за допомогою вивчення потреб електорату;

- зміна або корекція напрямків, цілей, стратегій розвитку держави та політичних інститутів;

- ініціювання процесів еволюційного і революційного змісту, які ведуть до зміни принципів і засад державного будівництва, а також політичного режиму;

- участь політичних консультантів у процесі створення партії, входження в політику нових політичних лідерів, які відповідають актуальним суспільним запитам.

Кінцевим завданням політичного PR є створення позитивного образу того чи іншого політичного суб'єкта з метою лобіювання політичних інтересів і отримання доступу до політичного управління.

Інструментами політичного PR є: соціологічні дослідження, розробка стратегії проведення PR-кампанії, моніторинг зовнішнього середовища, імідж-супровід кандидата, залучення ЗМІ, підготовка і виробництво наочної агітації (реклама, листівки, плакати тощо), пропаганда, організація зустрічей з електоратом, спічрайтинг, консалтинг (політичний, фінансовий, юридичний), проведення спеціальних заходів тощо.

Луизагіна Т. В.,
канд. політ. наук, в.о. доцента кафедри соціології та політології,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

СОЦІАЛЬНИЙ КАПІТАЛ ЯК НАЙВАЖЛИВИШИЙ РЕСУРС СУЧАСНИХ ГРОМАД

Процес децентралізації влади в Україні та створення об'єднаних територіальних громад вимагає від місцевих органів влади нових підходів до системи управління, що мають бути орієнтовані на накопичення капіталу та його раціонального використання.

Якщо визначати саме поняття «капітал громади», то варто зазначити, що це той ресурс, яким оперує громада при створенні проектів стратегічного економічного та соціального розвитку. Капітал громади включає людський капітал, фізичний капітал (включаючи новітні інноваційні технології), природні ресурси, фінансовий капітал та соціальний капітал. Якщо із попередніми складовими капіталу все більш-менш зрозуміло, то остання складова викликає широкий спектр питань.

Так, починаючи з 1980-х років питання соціального капіталу виходить за рамки економічної теорії і стає мультидисциплінарним. Серед науковців, які заклали основи для вивчення соціального капіталу як ключового фактору успішного розвитку громади, варто зазначити П. Бурд'є, Дж. Коулмана, Г. Лоурі, Р. Патнема, Ф. Фукуяму, Л. Хеніфен.

Серед науковців ведеться дискусія щодо визначення поняття «соціальний капітал», його рівнів та структури, а також функціональності. Виділяють певні характеристики соціального капіталу:

- не може існувати відокремлено від інших складових капіталу;
- ґрунтується на міцних соціальних зв'язках, що підкріплені високим рівнем довіри;
- може мати спадковий характер у разі міцних соціальних зв'язків між поколіннями;
- довіра – основа соціального капіталу і включає в себе як довіру між членами громади, так і до органів влади (у такому випадку соціальний капітал виконує позитивну функцію);
- в тоталітарних системах соціальний капітал може використовуватися як деструктивна одиниця, що веде до руйнування соціуму.

Для розвитку громад соціальний капітал може виконувати ряд позитивних функцій:

- формування сталих соціальних зв'язків та їх залучення до реалізації економічної та соціальної політики громади;
- спрощення комунікаційних каналів у залученні до реалізації програм регіонального розвитку;
- формування активного громадянства як партнера публічної влади, тобто, соціальний капітал не скасовує систему місцевої влади, а доповнює її ;
- соціальний капітал громади може виступати важливим безпечним фактором для об'єднаних територіальних громад;
- сприяння територіальній ідентифікації громади.

Тобто, в класичному розумінні соціальний капітал – це ресурс територіальної громади, що ґрунтується на міцних соціальних зв'язках, заснованих на високому рівні довіри між громадянами. Фактично, мова йде про існування інститутів, норм та зв'язків, що якісно показують ефективність соціальних взаємодій в громаді при виконанні стратегії розвитку ОТГ.

Серед науковців постає питання вимірюваності соціального капіталу. Як не існує єдиного підходу до визначення поняття, так не існує і чіткого алгоритму вимірювання такого виду капіталу. Серед найпопулярніших показників для вимірювання соціального капіталу пропонується визначати:

- рівень довіри громадян до органів місцевого управління;
- рівень громадянськості населення (задоволеність місцевих жителів наявними у них можливостями у прийнятті колективних рішень щодо покращення життя у громаді);
- наявність житлового фонду;
- демографічна ситуація в громаді (рівень народжуваності, міграції);
- можливість отримувати безкоштовне медичне обслуговування та соціальний догляд вразливих верств населення;
- рівень соціальної захищеності населення.

Тобто, соціальний капітал – це ресурс громади, який визначає приналежність індивіда до певної соціальної групи, що сформована на основі високого рівня довіри, а соціальні зв'язки цієї групи служать комунікаційним каналом і можуть бути спадковими. За допомогою таких соціальних зв'язків може здійснюватися ефективна комунікація між лідерами громадських думок, громадськими активістами, громадськими організаціями, бізнесом та органами влади. Адже стабільні відносини, засновані на довірі та співпраці, можуть знизити транзакційні витрати, виробляти суспільні блага та сприяти становленню соціальних акторів і навіть розвитку громадянського суспільства. Проте, поруч із позитивними сторонами, як і будь-яка

соціальна структура, соціальний капітал може мати і негативні прояви. Зокрема, за певних обставин соціальний капітал може перешкоджати або обмежувати дії окремих осіб; призвести до соціального відчуження та ізоляції. І як наслідок – сповільнення темпів розвитку громади та залучення інновацій, а за деяких обставин – гальмування, а не сприяння підприємництву. Тому визначаючи модель формування соціального капіталу громади, варто визначити цілий ряд позитивних і негативних проявів для конкретної ОТГ. Адже може виявитися і такий чинник, що соціальний капітал не обов'язково вигідний для певної громади або навіть для суспільства в цілому, оскільки в недемократичних системах управління соціальний капітал може приносити користь лише деяким особам або групам, і це може бути за рахунок суспільства в цілому.

УДК 329.09.5(477)

Шенгюз Ю. Л.,
канд. політ. наук,
старший викладач кафедри соціології та політології,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

МЕДІАГРАМОТНІСТЬ У КОНТЕКСТІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Повномасштабне вторгнення російських військ в Україну є частиною російсько-української війни, розв'язаної росією 2014 року, під час якої окрім власне військової кампанії проти нашого суспільства широко розгортається кампанія інформаційна. Саме у контексті наростання процесів цілеспрямованої дезінформації населення проблема підвищення рівня медіаграмотності українських громадян постає нині досить гостро.

Актуальність даної проблематики обумовлюється, насамперед, тим, що вітчизняна система вищої освіти лише нещодавно почала звертати увагу на необхідність вивчення базових засад медіаграмотності, незважаючи на те, що Україна вже досить тривалий час веде інформаційну війну з росією. Крім того, стрімка інформатизація суспільства, зростання та поглиблення впливу соціальних мереж також актуалізують важливість формування у громадян навичок критичного мислення та аналізу інформації.

Відповідно до державних стандартів, інформаційна безпека України виступає сукупністю ефективних заходів вповноважених органів нашої

держави в інформаційній сфері, спрямованих на захист національної безпеки та оборони України. Ключовим завданням системи інформаційної безпеки є захист інформаційного простору України, що мінімізує шкоду, яку можуть завдати національним інтересам: спеціальні інформаційні операції, акти зовнішньої інформаційної агресії, інформаційний тероризм, незаконне заволодіння інформацією за допомогою спеціальних технічних засобів, кіберзлочини та інші негативні впливи з боку сторонніх суб'єктів.

Оскільки дослідниками виокремлюється три рівня забезпечення інформаційної безпеки: рівень особи, суспільний рівень та державний рівень, цілком необхідним виявляється нині активізація освітньої діяльності саме на першому – особистісному рівні. Це, в свою чергу, передбачає формування раціонального, критичного мислення, вміння відрізнити достовірну інформацію та протидіяти вербальним маніпуляціям. Усі ці завдання досить ефективно досягаються під час оволодіння основами медіаграмотності.

Очевидно, що важливість вивчення медіаграмотності як інструменту критичного мислення, а також вагомого фактору захисту та забезпечення інформаційної безпеки України в сучасних умовах важко переоцінити. Забезпечення якісної підготовки з медіаграмотності освітян та студентів в українських ВНЗ сприятиме формуванню необхідних нині навичок:

- усвідомлювати зростаючий вплив медіа на суспільство;
- знати як побудовані та функціонують ЗМІ, розуміти структурні елементи, які впливають на інформацію (власник медіа, модель фінансування, політичні уподобання тощо);
- вміти орієнтуватися в сучасному розгалуженому медіасередовищі, ефективно знаходити та обробляти необхідну інформацію;
- критично аналізувати медіаповідомлення аби помічати та виокремлювати там пропаганду, цензуру, однобокність;
- свідомо сприймати й критично тлумачити інформацію, розмежовувати реальність та її віртуальну симуляцію;
- володіти технічними навичками використання сучасних медіа, соціальних мереж, додатків, програмного забезпечення, тощо, вміти убезпечити свої персональні дані в мережі Інтернет;
- знати та вміти протидіяти кібербулінгу та кіберзлочинам в мережі Інтернет;
- осмислювати владні стосунки на державному та міжнародному рівнях, міфи й типи контролю, які вони культивують, причини таких дій;

– бути зданим не лише споживати, а й «виробляти» якісний інформаційний контент.

Мова йде, насамперед, про ті навички, які дозволяють громадянам, споживачам інформації, чітко розмежовувати правдиві повідомлення, спрямовані на якісне інформування, від тих, що можуть містити в собі дезінформацію або корисливі розрахунки. Що є надзвичайно важливим у контексті протидії інформаційній війні, яка активно ведеться проти українського суспільства.

Зважаючи на це, багато держав світу вже тривалий час вибудовують власну стратегію боротьби з дезінформацією. Науковий термін «медіаосвіта» з'явився ще у ХХ столітті та активно поширився у США, Великій Британії, Канаді, Німеччині та Франції. Медіаосвіта у наведених країнах займає чільні позиції у багатьох напрямках шкільної та університетської освіти. У Данії й Швеції медіаосвіта є обов'язковою навчальною дисципліною з кінця 1970-х – початку 1980-х років.

На противагу державам Заходу, в Україні медіаграмотність почали активно впроваджувати відносно нещодавно. Концепцію медіаосвіти в Україні було ухвалено постановою Президії Національної академії педагогічних наук України в 2010 році. Основною метою наказу стало експериментальне впровадження медіаосвіти в обраних навчальних закладах. Водночас, медіаграмотність як окрему ланку почали просувати на законодавчому рівні лише в 2018 році, як другий експериментальний етап. У 2021 році на Всеукраїнському форумі «Україна 30. Культура. Медіа. Туризм» президент України Володимир Зеленський зауважив на необхідності впровадження уроків медіаграмотності в школах.

На жаль, на даний момент впровадження основ медіаграмотності у навчальний процес українських шкіл та ВНЗ законодавчо не регулюється: майже кожен законопроект, спрямований на медійну сферу, не передбачає на законодавчому рівні розвиток медіаграмотності серед населення.

Підсумовуючи, варто зазначити, що забезпечення інформаційної безпеки держави може реалізовуватись ефективно лише за участі всіх внутрішніх суб'єктів інформаційних відносин та за умов плідної взаємодії держави з громадянським суспільством, приватним сектором та окремими громадянами з метою спільного захисту інформаційного простору держави від зовнішніх загроз. Вважаємо, що викладання основ медіаграмотності в українських школах та ВНЗ є перспективним та потребує нині значної уваги та цілеспрямованої роботи як на урядовому рівні, так і на рівні керівництва навчальних закладів.

СТРАТЕГІЯ ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ: ОСОБЛИВОСТІ ТА ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ

Зміцнення внутрішньої стабільності (політичної, економічної та соціальної), державної безпеки та впевненої позиції на міжнародній арені – важливе завдання української держави, досягнення якого в певній мірі можливе за рахунок отримання членства в Організації Північноатлантичного договору (НАТО). Упродовж історичного розвитку України взаємовідносини із НАТО змінювали свій вектор неодноразово – від прагнення стати членом Організації до відмови від цього зовнішньополітичного курсу.

Становлення стратегії євроатлантичної інтеграції відбувалось під впливом зовнішніх та внутрішніх факторів. Зміна політичної еліти, зовнішньоекономічні зв'язки з різними країнами, громадська думка – все це впливало на особливості та етапи становлення стратегії євроатлантичної інтеграції. Успішна реалізація євроатлантичних прагнень України можлива за рахунок розробки ефективної стратегії, заснованої на минулих результатах та дієвих заходах на сучасному етапі розвитку країни.

Умовно можна виділити декілька етапів реалізації євроатлантичної інтеграції України. Критеріями визначення цих етапів виступають: зовнішньополітичні погляди представників державної влади, які очолюють країну; особливості взаємодії з міжнародними організаціями; участь України в міжнародних заходах та програмах; внутрішньополітичні процеси в державі; зовнішньоекономічні зв'язки. Так, основними етапами реалізації стратегії євроатлантичної інтеграції України виступають:

1. Початковий етап (1991–1997 рр.). На цьому етапі формувалась нормативно-правова база зовнішньої політики України, проводились консультації та здійснювались візити політичних діячів щодо визначення юридичних та концептуальних основ, програмних завдань євроатлантичної складової зовнішньополітичної діяльності України. Важливою подією на цьому етапі стало приєднання України до програми «Партнерство заради миру» (1994 р.), розробленою НАТО для країн, що утворилися на теренах колишнього СРСР. Цей період є

важливим з точки зору формування вектору зовнішньої політики незалежної України після розпаду СРСР.

2. Етап політичного діалогу (1998 – 2000 рр.). Цей етап характеризується пошуком нових форм співпраці України з Організацією Північноатлантичного договору. Взаємодія відбувається відповідно до плану дій Ради євроатлантичного партнерства. Основою плану є пропозиції альянсу щодо зовнішніх зв'язків України. У межах цього етапу налагоджується взаємодія між Україною та державами-членами НАТО, без якої неможлива реалізація євроатлантичних прагнень.

3. Згортання євроатлантичного курсу України (2001 – 2004 рр.). Цей етап характеризується перемінними політичними контактами, прагматичністю наповнення конкретним змістом у рамках Хартії про особливе партнерство між Україною й Альянсом. Євроатлантичний курс вилучили з Воєнної доктрини, при цьому Україна продовжувала брати участь у операціях НАТО з підтримки миру та безпеки. З 1999 р. до 2003 р. українські військові були у складі міжнародних сил з підтримки миру в Косово. В межах цього етапу відбувається формальне відхилення від євроатлантичного курсу, при цьому участь українських військових в операціях Альянсу говорить про невизначену позицію.

4. Активізація взаємовідносин Україна-НАТО (2004 – 2009 рр.). Взаємодія відбувається завдяки індивідуальній участі в програмі «Партнерство заради миру», Раді євроатлантичного партнерства. Відбувається інтенсивний політичний діалог щодо набуття членства в НАТО, який започаткувала комісія Україна – НАТО у Вільнюсі (2005 р.). Така зміна зовнішньополітичного курсу України пов'язана з президентством В. Ющенко та «Помаранчевою революцією». Акцент був на більш інтенсивній взаємодії між сторонами в аспектах боротьби із тероризмом та збереженні миру. Важливою подією цього етапу стало ухвалення декларації на саміті в Бухаресті (2008 р.), де глави держав та урядів держав-членів Ради НАТО запевнили Україну в набутті членства у близькому майбутньому.

5. Послаблення політичного діалогу України з Альянсом (2010 – 2014 рр.), що обумовлено періодом президентства В. Януковича та його зовнішньополітичною діяльністю. Він розпустив Міжвідомчу комісію з питань підготовки України до вступу в НАТО та ліквідував Національний центр із питань євроатлантичної інтеграції. Відповідність критеріям вступу до Альянсу перестала бути для України провідним орієнтиром політики партнерства. Цей етап був переломним для української держави, так як політика цього періоду знищила минулі досягнення. Саме у 2013 – 2014 рр. відбувається визначення

зовнішньополітичного вектору, внутрішньополітичні зміни та громадська підтримка визначеної євроатлантичної стратегії, що обумовили майбутній розвиток України.

6. Відновлення та поживлення євроатлантичного курсу України (2014 – 2019 рр.) під час президенства П. Порошенка. Пріоритетним завданням взаємодії було підвищення інтенсивності співпраці в оборонній сфері та реалізація заходів щодо протидії російській агресії на Сході України, у відповідності до критеріїв та стандартів НАТО. В межах цього періоду відбувається відновлення взаємовідносин Україна-НАТО та підготовка до більш інтенсивного етапу взаємодії.

7. Дієвий етап реалізації євроатлантичних прагнень України (2019 – 2021 рр.). Відбувається реалізація заходів, спрямованих на отримання членства в Альянсі. У 2019 р. в Конституцію України були внесені зміни, що визначають євроатлантичну інтеграцію як пріоритет зовнішньополітичної діяльності країни. У цей період формується стратегія євроатлантичної інтеграції. Реформується законодавча сфера, відповідно до стандартів та критеріїв НАТО, впроваджуються зміни в оборонну, безпекову, економічну та соціальну сферу, що наближають Україну до отримання членства в Альянсі.

8. Інтенсифікація взаємовідносин Україна-НАТО (з лютого 2022 р.). Після повномасштабного вторгнення російських військ в Україну діалог України з країнами-учасницями НАТО став більш інтенсивним. Взаємодія країн спрямована на вирішення оборонного та безпекового питань.

Таким чином, початок становлення стратегії євроатлантичної інтеграції співпадає з отриманням незалежності України у 1991 р. Характер та інтенсивність взаємодії змінювались в залежності від внутрішньополітичної ситуації, зовнішньополітичного курсу правлячої партії та зовнішньоекономічних зв'язків. Умовно можна розділити становлення стратегії євроатлантичної інтеграції на 8 періодів: 1) початковий (1991–1997 рр.); 2) етап політичного діалогу (1998–2000 рр.); 3) згорання євроатлантичного курсу (2001–2004 рр.); 4) активізація взаємовідносин з НАТО (2004–2009 рр.); 5) послаблення політичного діалогу (2010–2014 рр.), що співпадає з періодом президентства В. Януковича, під час якого відбулася зміна зовнішньополітичного вектору; 6) поживлення євроатлантичного курсу (2014–2019 рр.), відбувається поновлення відносин з НАТО та змінюється вектор зовнішньої політики на європейський, що зумовлено подіями Євромайдану, початку російської агресії та окупації Криму; 7) дієвий етап реалізації євроатлантичних прагнень (2019–2021 рр.); 8) інтенсифікація взаємовідносин Україна-НАТО (з лютого 2022 р.).

На сучасному етапі розвитку української держави становлення стратегії євроатлантичної інтеграції залежить від внутрішньополітичної ситуації, яка є вкрай нестабільною через війну з Росією, та встановлення зовнішньополітичних зв'язків з Альянсом та державами-учасницями НАТО. Особливості становлення сучасного етапу досягнення євроатлантичних прагнень можуть бути розкриті в подальших дослідженнях.

УДК 342.8

Калінін В. І.,

студент 431 групи, факультету політичних наук,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ВПЛИВ ІНТЕРНЕТ-ЗМІ НА ВИБОРЧИЙ ПРОЦЕС У СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

У сучасних умовах Інтернет-ЗМІ в Україні є потужною інформаційною силою, яка складає серйозну конкуренцію традиційним ЗМІ: друкованим, радіо та телебаченню. Така затребуваність та популярність нового виду засобів масової інформації зумовлена їх специфічними ознаками:

- мультимедійністю (здатністю поєднувати можливості різних знакових систем та синтезувати засоби передачі інформації усіх видів ЗМІ);
- інтерактивністю (наявністю оперативного зв'язку з реципієнтами та наданою їм можливістю публікувати свої матеріали);
- гіпертекстуальністю (можливістю переглядати інші публікації з теми, яка цікавить читача).

Крім специфічних ознак, притаманних усім Інтернет-ЗМІ, українські мають низку особливостей. Перша особливість – це відсутність закріпленого правового статусу, що є причиною низької відповідальності за випущену продукцію. Друга особливість – мовна, і вона проявляється в тому, що багато новинних сайтів, що фізично розташовані в Україні, не мають своєї україномовної версії. І третьою особливістю є серйозний вплив політиків і олігархів на Інтернет-ЗМІ. Українські медіа залишаються під впливом своїх олігархічних власників, а праця журналістів зазнає тиску. Усе це негативно позначається на їх об'єктивності та незаангажованості.

Інтернет-ЗМІ є складовою як політичного життя країни, так і виборчого процесу. Вплив Інтернет-ЗМІ відбувається через їх функції:

- інформаційну (розповсюдження відомостей стосовно найбільш важливих для виборців та кандидатів подій);
- комунікативну (організація онлайн-взаємодія з виборцями);
- маркетингову (формування іміджу політиків, просування їх поглядів та програмних положень);
- мобілізаційну (вплив на велику аудиторію виборців при невеликих фінансових затратах);
- соціалізаційну (проведення Інтернет-опитувань, голосувань).

Але, водночас, маніпулюючи фактами, або розміщуючи непідтвержені дані, Інтернет-ЗМІ можуть перекреслювати принципи прозорості та демократичності виборів.

Втім успішність Інтернет-ЗМІ в Україні залежить не лише від уміння журналістів бути оперативними, правдивими і точними при подачі інформації, а й від готовності державної влади зробити демократичним доступ до глобальних комп'ютерних мереж та забезпечити правовий статус Інтернет-ЗМІ.

Під час президентських виборів 2019 року засоби масової інформації надавали виборцям дуже широкі можливості для отримання передвиборчої інформації про кандидатів на посаду Президента. Як у першому, так і під час другого туру, вони доносили гасла та обіцянки кандидатів. Але президентська виборча кампанія 2019 року виокремила низку проблем українських Інтернет-ЗМІ.

Так, ЗМІ містили матеріали з ознаками замовності. Допускалися позитивні висловлювання про одних кандидатів, і, при цьому, негативні про їхніх суперників. Найбільша кількість таких матеріалів стосувалася основних претендентів на посаду Президента України – П. Порошенка і В. Зеленського. Таке нав'язування політичної реклами та антиреклами, матеріалів з ознаками чорного піару, викривляло громадську думку та підірвало довіру до об'єктивності і прозорості виборчого процесу.

Іншим недоліком Інтернет-ЗМІ у виконанні своєї політичної функції під час висвітлення ними виборів Президента України 2019 року було ігнорування стандарту достовірності та посилення на анонімні джерела. Найчастіше, саме негативна інформація про кандидатів поширювалася із посиленням на неперевірені чи анонімні джерела. Тому, для того, щоб сформувати достовірне, об'єктивне бачення кампанії, виборцям потрібно було шукати необхідні матеріали в декількох ЗМІ. Усе це не найкращим чином впливало на демократичні основи виборчого процесу.

Можливо виділити також низку факторів, що стримують зростання процесу впровадження Інтернет-технологій у систему політичної та передвиборчої комунікації:

- невелике географічне покриття мережі Інтернет;
- нестача фахівців у галузі Інтернет-комунікацій;
- невисока компетентність деяких представників політичних партій у галузі інформаційних Інтернет-технологій;
- консервативні погляди деяких політичних лідерів, які не бажають ризикувати під час виборів і робити ставки на нові комунікаційні технології.

Але, незважаючи на усі перелічені недоліки, існують перевірені часом Інтернет-видання. Вони мають сформовану позитивну репутацію, і, саме завдяки ним, українські Інтернет-ЗМІ займають все більш провідну позицію серед ЗМІ на рівні з традиційними.

Зростає ефективність використання Інтернет-сайтів політичних партій під час виборної боротьби, реалізуючи такі функції, як: зміцнення бренду, поширення інформації, збір коштів (фандрейзинг) і економія витрат.

На сьогодні ми усі є членами інформаційного суспільства. За допомогою Інтернету ми навчаємося, працюємо, ведемо бізнес, спілкуємося один з одним. Інтернет стирає кордони і надає нам можливість доступу до потрібних інформаційних ресурсів. Саме тому Інтернет-ЗМІ з їх оперативністю при подачі інформації та зручністю для користувачів стають популярними.

Можна спрогнозувати, що у найближчі роки Інтернет-ЗМІ будуть займати провідну позицію серед мас-медіа, стануть в нашій країні доступними для кожного та визнаними на всіх рівнях як і традиційні ЗМІ.

УДК 32:329

Слюсар В. А.,

студент 431 групи, факультету політичних наук,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ЗАНЕПАД МАСОВИХ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ В УКРАЇНІ: ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ

Політичні партії є центральними інституціями в процесі демократизації посткомуністичних країн. Політичні партії покликані презентувати широке коло інтересів глибоко диференційованого суспільства та забезпечити їх реалізацію в умовах постійного політичного суперництва за владу в державних інституціях. В пост

соціалістичних країнах політичні партії являють собою незнаний на попередньому історичному етапі феномен політичного інституту у вигляді великого числа об'єднань громадян, які покликані діяти на самодіяльній основі і не підпорядкованій державним органам. Саме багатопартійність виступає якісно новою стороною нових постсоціалістичних політичних систем, які еволюціонують в бік розвитку демократії.

Політичні партії є одним з стрижнів демократичного політичного процесу та державо-формуєчим політичним інститутом. Ті з них, які використовуючи політичну конкуренцію, отримують державну владу пропонують суспільству свої стратегії його розвитку.

Крім того, саме від них, багато в чому, залежить освіченість, якість політичної еліти та управлінські рішення, що будуть ухвалені. На відміну від інших досліджень, що вивчають нестійкість нових партій та партійних систем у країнах колишнього соцтабору, ці тези зосереджують свою увагу на організаційному розвитку політичних партій в Україні. Це пов'язане з тим, що організація партій розцінюється як один з менш відомих аспектів життя партії. Політичні партії в Україні та багатьох інших посткомуністичних країнах, що з'явилися у період демократизації, мають слабку, залежну від лідера партійну організацію з незначною членською базою.

В українській традиції політичні організації є малочисельними, мають слабку організаційну структуру та в наслідок цього обмежений вплив на суспільство. З огляду на це в Україні нема кадрових політичних партій (з історичними традиціями), а виявити масові партії досить проблематично. Окрім того, низький рівень соціальної інституалізації корелює із неспроможністю партій до вертикальної та горизонтальної структуризації. Якби політичні партії в Україні реально мали свої організаційні одиниці на місцях і висували найбільш гідних у кандидати в депутати, ми б спостерігали на практиці як вони виконують свої основні функції.

Організаційний тип партії розглядають як складний комплекс взаємозв'язків між структурними компонентами політичної партії. Її організаційну основу становить історична традиція, а внутрішня організаційна структура партії виконує інструментальну функцію: забезпечує досягнення поставлених цілей залежно від політичних умов, у яких розвивається партія.

Політичні партії за своєю організацією поділяються на масові та кадрові. Основна відмінність між ними полягає не в їх чисельності, а у відмінності структур. Кадрові партії – це вузькі за своїм складом об'єднання політиків, фінансистів, журналістів й інших представників,

метою яких є перемога на виборах. Українським прикладом кадрової партії є «Слуга Народу». Масові політичні партії – відрізняються від кадрових системою ідеологічної освіти що охоплювала великі маси людей, та з наданням права голосу широким соціально не захищеним верствам населення, що мала пояснити представників тієї або іншої соціальної групи людей їх «корінні інтереси», сформулювати ці інтереси як ідентичність і на цій основі інтегрувати маси до структури колективних політичних партій.

За своїми основними характеристиками сучасні українські партії не є масовими, вони належать до «електорально професійних». У багатьох аспектах цей тип повертається до традиційної моделі кадрової партії, «вузького» об'єднання професіоналів, орієнтованих на досягнення електорального успіху. Відмінність полягає у професіоналізмі: якщо в кадровій партії промисловці, журналісти і адвокати ставали політиками лише на час виборчої кампанії, а потім повертались до своїх звичних занять то «електорально-професійна партія» будеться на штаті політичних менеджерів, що постійно діє, з чітким розділенням функцій і висококваліфікованим персоналом.

На організаційний розвиток політичних партій в Україні впливає велика кількість чинників, зокрема: сповільнений та не лінійний процес переходу до демократії; слабкість громадського суспільства; те що центральну роль у партійному змаганні відіграють ЗМІ як механізм взаємозв'язків з електоратом. Політичні партії за цих умов мають тенденцію бути слабоорганізованими, а переважна більшість антипартійних настроїв і слабкість організованих соціально-економічних груп створюють додаткові перешкоди організаційній мобілізації. Існує відмінність в інституалізації партійної організації і вона наявна між партіями що успадкували деякі ресурси раніше правлячих комуністичних партій, та рештою політичних партій.

Отже, на тлі моделей політичних у країнах стало демократії Україна виділяється великою архаїчністю існуючих партійних структур і настанов що до їх творення. Відповідно до основних параметрів партії, що сформувалися в 90-х рр., вони майже точно відтворювали традиційну модель кадрової партії. На відміну від західноєвропейських кадрових партій, в українському різновиді такі формування не володіли навіть мінімальною організаційною стійкістю, повністю перебудовуючись до кожної виборчої компанії. Відсутність професіоналізації українських партій значною мірою була обумовлена доступністю комерційного політичного консалтингу, тобто послугами політтехнологів. Найняти їх на час виборчої компанії було вигідніше, ніж постійно підтримувати професійний апарат. Членська база більшості

партій залишається фіктивною, а електоральна підтримка базується на особистій популярності лідері, адміністративних засобах, а також заграванням за матеріально не забезпеченими верствами населення. Після «помаранчевої революції» можна було спостерігати еволюцію політичних партій у напрямку сучасних «електорально-професійних», проте цей процес швидко зупинився.

Для успішної трансформації в новий організаційний тип політичної партії в Україні необхідно виробити засоби електоральної мобілізації альтернативні персоналізму і адміністративному тиску, одним з яких може бути ідеологія.

УДК 32101/02:165.192](477)

Тисячний В. А.,
аспірант кафедри соціології та політології,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ДОСЛІДНИЦЬКИЙ ДИСКУРС ЩОДО СУЧАСНОЇ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ: ОСНОВНІ НАУКОВІ ПІДХОДИ

Вивчення політичної системи конкретної країни відіграють фундаментальну роль у сучасній політології. Адже «політична система» (ПС) – це світоглядне питання, яке вивчається політологією ще з моменту її неформального зародження як окремої науки. Виходячи з цього базису вивчення сучасної політичної системи України є вкрай важливим для розуміння тих процесів, які відбуваються в країні. Варто відзначити, що описані у статті матеріали будуть стосуватися період від початку незалежності України 1991 року і до початку повномасштабної війни з Росією у лютому 2022 року. У вітчизняній науці є достатня кількість фахівців, які вивчають політичну систему в Україні, зокрема Г. Клімова, В. Бліхар, О. Красівський та інші.

Грунтовно описаний процес трансформації та становлення політичної системи в Україні за період з 1991 по 2016 рр. у статті О. Красівського та Д. Красівського. За їх словами, на початку 1990-х років характерною ознакою перетворень був процес набуття Україною статусу повноцінної незалежної держави, повноправного гравця на міжнародній арені. Автори статті звертають увагу на окремі труднощі, які виникали в процесі переходу країни до демократичних засад – проведення виборів, поширення свободи слова та віросповідання.

Подібні процеси ускладнювалися відсутністю перехідним структур, створених на основі опозиційних до діючого режиму партій, які б могли перейняти на себе контролюючу функції влади маючи статус партій-опозиціонерів.

Незважаючи на низку проблем, уже наприкінці 1990-х – на початку 2000-х формується основа для створення громадянського суспільства. Поширюються політичні партії та рухи, вони набувають конкретного, законного та формалізованого вигляду, ретранслюють думки та переконання різних верств населення. Така активність, супроводжувалася перманентними кризами, досягла апогею у 2004 році під час Помаранчевої Революції. Після невдачі революційних партій та обраного на хвилі «Майдану» Президента Віктора Ющенка українське суспільство починає скочуватися до «суперпрезидентської» республіки з усіма вихідними складовими. Такими, як, наприклад, перехід до президентсько-парламентської форми правління в результаті змін до Конституції у 2010 році.

Цей період характеризується нестабільністю та неефективністю владної команди Президента Віктора Януковича. Також, для політичного режиму цього періоду було намагання лавірувати між ЄС та Росією, загравання з окремими політичними групами та підготовка до укорінення кланової системи управління. При цьому варто додати, що в цей період були і позитивні моменти, особливо в контексті економічної політики.

Доволі ґрунтовно процес трансформації політичної системи України охарактеризований у наукових працях Г. Климової. Вона виокремила кілька етапів становлення політичної системи, а також детально проаналізувала її трансформації з 1991 по 2008 рр.

На її думку, найбільш масштабною рушійною силою реформ політичної системи є громадянське суспільство. Ще у 2008 році Г. Климова визнавала, що в Україні шляхом подолання тенденцій неупорядкованої деструктуризації старої політичної системи, з одного боку, та реформування і стабілізації нових демократичних інститутів – з другого, утворюється новий політичний формат – політична система демократичних відносин, ефективних правових гарантій діяльності та політичної відповідальності усіх суб'єктів демократичного процесу.

Однак, оцінюючи доробок українських науковців у розрізі вивчення політичної системи варто зауважити, що оцінювати їх слід через призму актуальності та періодичності. За 30 років незалежності в Україні відбулося одразу кілька глобальних подій, які суттєво вплинули на всі соціально-політичні сфери життя суспільства. Дві революції та досі триваюча війна є цьому яскравими підтвердженнями. Саме тому

політична система в Україні зразка 2010 та 2020 років серйозно відрізняються.

Так, В. Бліхар у своєму навчальному посібнику з політології від 2018 року вказує, що політична система в Україні перебуває на стадії розвитку всіх її компонентів, що відповідає її статусу як самостійної незалежної держави. Він також виділяє одразу кілька рис сучасної політичної системи в нашій державі, а саме: легітимність для більшості населення; перехід від неправового до правового типу; миролюбність, неагресивність; система з політичним домінуванням певних соціальних верств «реформованої традиційної номенклатури»; система з недостатньо високим інтелектуальним рівнем політики; система, яка наразі не здатна забезпечити зростання рівня й якості добробуту всіх основних верств населення, але при цьому зберігає елементи соціальної держави.

Загалом після 2014 року політична система в Україні суттєво змінилася. Зміни відбулися у світосприйнятті суспільства своєї ролі в державі, а також ролі партії у політичній системі.

При цьому ці перетворення у світогляді більшості населення не завжди мають позитивне забарвлення. Це питання варто розібрати більш детально.

Президентська кампанія 2014 року показала бажання українського народу зберегти свою територіальну цілісність та залишитися в межах чинних карданів. Саме цим бажанням і було зумовлено швидке обрання у першому турі кандидата Петра Порошенка, який обіцяв виборцям не тільки відновлення держави та рух в сторону Європи, а й закінчення війни, проте, не будь-якої ціною. Ідучи на вибори як єдиний кандидат від так званої опозиції, сповідуючи більше ліберальні, проєвропейські, але все ж помірковані погляди, П. Порошенко частково задовольнив запит виборців на відносно нове, але достатньо відоме обличчя, яке може змінити ситуацію в країні.

Але, отримавши серйозні важелі впливу, П. Порошенко за кілька років втратив підтримку суспільства. З поміркованого проєвропейського реформатора він перетворився на радикального правого консерватора, який не здатен проводити реформи без скандалів та профанації. А численні корупційні історії у найближчому оточенні Президента та його команди лише посилювали невдоволення у виборців.

Тренд на європейські перетворення, заданий ще 2014 року, поступово почав втрачати популярність. Причинами цього були як невдачі з боку влади, так і окремі законодавчі зміни, які прямо били по вітчизняному виробнику.

Окрім цього, провладний популізм та обіцянки європейського майбутнього, які підкріплювалися реальними досягненнями частково лише у політичній площині, а не соціальній, також суттєво били по рейтингу ЄС у суспільстві.

Саме такі перетворення у настроях українського суспільства і призвели до нового тренду – «пошуку нових облич у політиці». Він був сформований у 2018-2019 рр. на фоні низької популярності провладних партій та пошуку електоральної альтернативи. Цю нішу під себе повністю взяла партія «Слуга народу» та її неформальний лідер Володимир Зеленський. Як результат – триумфальна перемога на президентських та дострокових парламентських виборах.

Характерними рисами цих перемог було задоволення запиту саме на нових людей, які не мають жодного досвіду в політиці. Не має значення, кандидат у нардепи є актором, прибиральницею чи науковцем, шанси потрапити до парламенту від нової політсили були шалені. При цьому, як сам В. Зеленський, так і його партія не робили ставку на проєвропейськість курсу, на відміну від П. Порошенка, який наслідував тренди 2014 року.

У 2019 однією із основних «фішок» В. Зеленського стала боротьба з корупцією та старими обличчями. Лозунг «Весна прийде, саджати будемо» влучно описував ідеологічну складову тогочасної кампанії. Як результат – політична система в Україні, сформована в результаті революції та війни 2014 року, ще раз оновилася. Зміни варто проілюструвати кількома особливостями, притаманними політичній системі України як в 2014 році, так і після 2019 р. У період з 2014 по 2019 роки для політичної системи характерними були такі риси:

- послаблення державних інституцій внаслідок втрати довіри у населення, а також суттєвого кадрового голоду – часткової втрати інституційної пам'яті;

- активізація громадянського суспільства, особливо через розширення фінансування різноманітних громадських організацій іноземними партнерами, а також активізації волонтерського, ветеранського рухів та часткова їх радикалізація;

- виключне орієнтування на Європейський Союз та США в усіх сферах життєдіяльності держави;

- перманентна політична та соціальна нестабільність, що виливається у щорічні загрози революцій або соціальних потрясінь;

- збереження олігархічного контролю за ЗМІ, економікою та соціально-політичною ситуацією в країні.

У період з 2019 року і по кінець 2021 року, характерними стали:

- зменшення активності громадянського суспільства через частковий прихід до влади окремих представників громадських організацій. Однак, фактор громадських сил не втрачає ваги у суспільно-політичному житті;
- часткове зменшення впливу ЄС на події в країні та збереження курсу держави на продовження інтеграції з Європейським Союзом. Посилення ролі Великої Британії в Україні;
- суттєвий вплив пандемії коронавірусу на функціонування суспільства та політичної системи загалом;
- концентрація формальної влади однією політичною партією, яка отримала конституційну більшість мандатів у Парламентів та право одноосібну формувати органи виконавчої влади та інших інституцій.

УДК 32:329.17

Дикул Д. О.,
студент 431 групи, факультету політичних наук,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ПРОБЛЕМА ДЕФІНІЦІЇ СУЧАСНИХ ПРАВОРАДИКАЛЬНИХ ПАРТІЙ У КРАЇНАХ ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ

Останнє десятиліття в Європі спостерігається зростання підтримки правих, правопопулістських та праворадикальних партій. Феномен їхнього успіху є предметом дослідження багатьох західних і деяких наших вітчизняних дослідників. Попри власний історичний досвід Європи та передбачення багатьох західних інтелектуалів, популярність праворадикальних партій не зменшується, навпаки ж партії набувають буквально нового життя, перетворюючи свою власну ідеологію та ідею. Партії трансформуються та адаптуються до сучасної політичної ситуації в Європі, вони намагаються відповідати сучасним проблемам у нинішній політичній ситуації, на які багато центристських та ліберальних урядів сучасної Європи відповісти не можуть.

Провал політики мультикультуралізму 2015 року через міграційну кризу та прояви всіх внутрішніх проблем Європейського Союзу показав недієздатність гасла «In varietate concordia», яке означає «згоду в різноманітності». Більшість інтелектуальних кіл говорила про те, що європейська спільнота єдина у спільній роботі на благо миру та процвітання, і що безліч різних культур, традицій та мов Європи є

позитивним фактором для наддержавної освіти. Провальна політика мультикультуралізму показала недієздатність сучасного європейського суспільства, що й дозволило праворадикальним партіям за допомогою правого популізму отримати значну підтримку серед місцевого населення європейських країн.

Головним питанням проблеми дефініції сучасних праворадикальних партій є їх порівняння з праворадикальними партіями міжвоєнного часу ХХ століття. Через надмірне вживання термінів «ультраправі», «праві екстремісти», «праві радикали» разом із термінами «фашисти» та «нацисти» йде прирівнювання суспільством сучасних праворадикальних партій до категорій «фашизм», «нацизм», які надають цим рухам у Європі негативного забарвлення й відповідно ефект відторгнення в суспільства, але це докорінно неправильне судження, як пише І. Н. Баригін «Загалом і в цілому більшість сучасних європейських вкрай правих мають мало спільного з фашистською ідеологією, а коріння їх розвитку та причини їх популярності пов'язані з абсолютно іншими феноменами.

Щоб переконатися в тому, що термін «праві радикали» прирівнюють до категорій «фашизму» і «нацизму», варто звернутися до історії самого поняття «праворадикальні партії». Більшість із них беруть свій початок у повоєнний час Європи, коли нацистська і фашистська ідеологія зазнала поразки, більшість її ідей були засуджені, а самі послідовники цих ідей боялися відкрито позиціонувати себе з цією ідеологією через можливе кримінальне переслідування та громадське засудження. Сама ж ідеологія «праворадикальних партій» ставала лівіше за відкритих послідовників ідеології «нацизму» і «фашизму» (неофашистів і неонацистів), при цьому стаючи дуже схожою на політику консерваторів, але з великим ухилом у національну державу та збереження традицій. Такі рухи робили це з метою утвердження в сучасному демократичному світі, щоб взяти участь у виборах і відповідно отримати владу в державі. Можна сказати, що це була своєрідна «еволюція» нацистських і фашистських поглядів, яка повинна була змінити фашистську і нацистську риторику, що втрачає популярність, без кардинальної зміни ідеологічного зв'язку між ними.

Згодом погляди та ідеї «праворадикальних партій» сильно змінилися, тепер ці партії відповідають не на питання реваншизму та відновлення «історичної справедливості», а на питання економіки, нелегальної міграції, збереження традицій, а також відсутності національної ідеї в нинішніх державах Європейського Союзу. Нинішні «праворадикальні партії» виступають здебільшого проти сучасних лівих та неоліберальних цінностей у Європі, таких як фемінізм, загальна толерантність,

безконтрольна міграція, а також питання євроскептицизму. Існують і регіональні цілі, як, наприклад, мета іспанської праворадикальної партії «Vox», яка передбачає боротьбу з каталонськими сепаратистами, але в основному все зводиться до категорій протистояння сучасним неоліберальним цінностям. Принаймні боротьба з «праворадикальними партіями» всередині Європейського Союзу пов'язана саме з питанням євроскептицизму, більшість таких рухів і партій виступають за реформацію або повне скасування такої освіти, як Європейський Союз, що є неприйнятним для більшості членів Європейського Союзу, економічних та ліберальних еліт, а так для самих структур Європейського Союзу.

А.В. Шеховцов визначає сучасний правий радикалізм таким чином: «це Ідеологія, що ґрунтується на ідеї збереження, реалізації та відтворення етнічно і культурно однорідного типу суспільства в рамках ліберально-демократичної системи». Таким чином, наголошуючи на тому, що головна мета сучасних «праворадикальних партій» – це збереження культури та традицій певного етносу без будь-якої кардинальної зміни у державній системі. Як уже було сказано, сучасні «праворадикальні партії» беруть за свою основу збереження етносу в межах національної держави, що йде в розрізі з політикою Європейського Союзу. Мультикультуралізм та «єдність у різноманітті» не може бути реалізовано, якщо в суспільстві будуть популярні ідеї національної держави та збереження європейських традицій.

Отже, ми можемо говорити, що сучасні «праворадикальні партії» є наступниками зазначених ідеологій. Але саме прирівнювання даних категорій є помилковим зважаючи на ту саму «еволюцію» поглядів, дані партії і рухи не стояли весь цей час на місці і вдосконалювали власну ідеологію та ідею. З офіційних програм партій пропав расизм, антисемітизм, перевага нації чи раси, більшість екстремістських та ксенофобних суджень. Більшість нинішніх праворадикальних партій не мають абсолютно жодного зв'язку з фашистською та нацистською ідеологією, оскільки спочатку створювалися заради того, щоб не мати жодного зв'язку з даними ідеологіями і показати, що ідеї національної держави та традиції не є застарілою і що не варто повністю від неї відмовлятися. Самі ж так звані «праворадикальні партії» стали радикальними виключно для тих, для кого саме поняття «радикалізму» вкрай спотворене.

Морозюк В. П.,
студент 431 групи, факультету політичних наук,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

БЕЗПЕКОВА ПОЛІТИКА ЄС: СИСТЕМНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА СУЧАСНІ ВИКЛИКИ

У сучасному світі Європейський Союз стикається з великою кількістю небезпек та викликів, які становлять загрозу як єдності цього міжнародного об'єднання та його успішному розвитку, так і безпосередньо самому існуванню об'єднаної Європи та цінностям, на яких вона базується, що потребує своєчасних та ефективних рішень у сфері безпеки. Розуміння особливостей безпекової системи ЄС та ключових для неї загроз представляє вагомий інтерес для України в контексті процесу Європейської інтеграції. Особливої важливості питання безпеки в Європі як для України, так і для ЄС набули у зв'язку з початком повномасштабної війни Росії проти України, внаслідок якої європейцям довелося вперше за довгий час віч-на-віч зіткнутися з великим військовим конфліктом на європейському континенті.

Проблема формування єдиної європейської системи безпеки залишається актуальною вже понад півстоліття. Однак на відміну від інших напрямків процес інтеграції у сфері безпеки стикається з найбільшими труднощами та викликами.

Дослідники, оцінюючи процес військово-політичної взаємодії, виділяють сім етапів, що відображають зародження та формування політики та стратегії ЄС у галузі міжнародної безпеки. Серед них:

- пошук загальних напрямків та форм співпраці (1946–1949 рр.);
- відхилення наддержавних проєктів (1950–1954 рр.);
- період концептуальної невизначеності (1955–1968 рр.);
- поступове пожвавлення діалогу з проблем безпеки (1969–1986 рр.);
- нормативно-правове та інституційне визначення сфери безпекової та оборонної співпраці (1987–1997 рр.);
- реалізацію та вдосконалення інституційного механізму європейської безпекової та оборонної політики (ЄБОП, 1998 р. – середина 2000-х рр.);
- адаптацію ЄБОП до реалій багатополлярної міжнародної системи (з середини 2000-х рр.).

17 березня 1948 р. Великобританія, Франція та країни Бенілюксу уклали Брюссельський пакт – Договір про спільну діяльність в

економічній, соціальній і культурній галузях та колективну самооборону. Стаття V цього договору передбачала «колективну самооборону» проти можливого агресора та зобов'язувала країни-учасниці надавати Стороні, яка постраждала від військової агресії в Європі, «воєнну підтримку та іншу допомогу... а також надавати сприяння її зусиллям».

У 1949 в результаті багатостороннього діалогу на міжнародній арені виник воєнно-політичний блок НАТО. У свою чергу, виключно європейське безпекове об'єднання за участю Бельгії, Великобританії, Люксембургу, Нідерландів і Франції відійшло на другий план.

Утворення НАТО – головного гаранта європейської безпеки, стало однією з головних причин виникнення проблем у процесі створення єдиної системи безпеки в Європі. Створення власних сил безпеки вимагає величезних фінансових вкладень, тоді як оборонні структури НАТО здебільшого фінансуються США.

Ідея створення європейської оборонної політики виникає одночасно зі стартом європейської інтеграції. 27 травня 1952 року у Парижі було підписано новий договір про Європейське оборонне співтовариство (ЄОС) та був розроблений план створення Європейської армії, яка мала складатися з 40 дивізій: 14 французьких, 12 німецьких, 11 італійських і з 3 від країн Бенілюксу, які повинні були навчатися за єдиними стандартами та носити єдину для всіх форму. При цьому ЄОС повинно було діяти у межах Північноатлантичного альянсу. Реалізації даного проекту завадила позиція Франції, на думку курівництва якої, швидке формування військово-політичного об'єднання не тільки обмежить інтереси Франції, але й надасть змогу Німеччині збільшити свій військовий потенціал. У 1954 р. французький парламент не ратифікував договір.

Слід зауважити, що даний приклад є показовим, оскільки «єдина Європа» спочатку замислювалася як політичний союз – Європейська федерація, з єдиним парламентом, єдиним урядом, єдиною армією. Проте спроби реалізувати цей проект, зроблені в 1950–1960-ті рр., зазнали провалу в наслідок того, що жодна держава не була готова поділитися з федерацією своїми повноваженнями в галузі зовнішньої політики, безпеки та оборони. Натомість Західна Європа пішла шляхом економічної інтеграції.

До кінця 1980-х – початку 1990-х рр. ситуація змінилася, чому сприяли зміни геополітичної ситуації у Європі – завершення холодної війни, нова зовнішня політика радянського керівництва на чолі з М. Горбачовим, а потім крах комунізму у Східній Європі та розпад

Радянського Союзу. У 1992 і 1997 рр. було започатковано два нові напрямки діяльності ЄС – Спільна зовнішня та безпекова політика (СЗПБ) та Європейська політика безпеки та оборони (ЄПБО). На тлі посилення міжнародних загроз, насамперед міжнародного тероризму, та під впливом внутрішніх чинників, таких як майбутнє масштабне розширення, у грудні 2003 р. на саміті ЄС у Брюсселі було прийнято Європейську стратегію безпеки. Документ визначив як ключові загрози для Європи: тероризм, розповсюдження зброї масового знищення, регіональні конфлікти та організовану злочинність. Саме тому головні зусилля європейських держав мають бути сконцентровані у межах СЗПБ на протидію цим викликам.

Спільна зовнішня та безпекова політика – один із двох міжурядових «стовпів» Європейського Союзу – метою якої є формування спільної оборонної політики, яка може привести до єдиної системи оборони. СЗПБ розвивається як доповнювальна по відношенню до НАТО структура. Її головним завданням є створення сил для подальшого розширення можливостей ЄС щодо участі у врегулюванні регіональних та локальних конфліктів, у тому числі за межами Європи. Посилення ролі НАТО супроводжувалося рішеннями про перебудову та зміцнення безпекової структури ЄС. Консультації між ЄС і НАТО завершилися ухваленням Декларації ЄС – НАТО про європейську політику безпеки і оборони (1999 р.), що затверджувала стратегічне партнерство між цими міжнародними організаціями, та ухваленням документа «Берлін-плюс» (2002 р). Пакет домовленостей «Берлін-плюс» виходив з того, що країни – члени обох організацій мають обмежений склад збройних сил та оборонних ресурсів. З метою уникнення дублювання ресурсів було погоджено, що ЄС під час проведення власних операцій може користуватись ресурсами і засобами НАТО.

Найбільшими сучасними викликами для миру і безпеки в Європі стали міжнародний тероризм, зростання впливу радикального ісламізму, зростання популярності право- та ліворадикальних політичних сил, проте найвагомішим сучасним викликом для безпеки ЄС стала війна розв'язана Російською Федерацією проти України, яка зробила питання безпеки надзвичайно актуальними.

Вагомою проблемою в питанні формування єдиної європейської політики у сфері безпеки є відсутність консенсусу в питаннях спільної зовнішньої політики. Члени ЄС оберігають свій суверенітет в області зовнішньої політики і оборони. Це особливо відноситься до Франції і Німеччини, а в минулому також стосувалося Великобританії. Ці країни сприймають себе перш за все як самостійні суб'єкти світової політики.

Російська військова агресія проти України призвела до суттєвого перегляду європейськими державами їхньої оборонної політики. Все актуальнішою стає ідея створення «Європейської армії», прихильником якої виступає президент Франції Е. Макрон. У той же час лідери інших європейських держав, таких як Німеччина, Нідерланди та Польща, заявляють про наміри наростити чисельність національних армій та збільшити витрати на збройні сили.

Окремим напрямом у сфері безпеки, який набув величезного значення внаслідок російського вторгнення в Україну, стала політика в галузі енергетичної безпеки ЄС. Ефективність системи управління у сфері енергетики, що конструюється, не цілком відповідає поставленим завданням. Відмінності інтересів держав-членів не дозволяють посилити рівень комунітаризації енергетичної політики та передати інститутам ЄС нові повноваження, адекватні поставленим цілям. Методи управління, що склалися в багатьох напрямках енергетичної політики, є надмірно «гнучкими» і залишають країнам-членам свободу маневру, що ускладнює досягнення загальних цілей.

Міжнародна міграція та зростання нелегальної імміграції являють собою одну з найбільш гострих та тяжких проблем для ЄС і європейського суспільства в цілому. Питання ефективності концепції культурної інтеграції іммігрантів, життєздатності концепції «мультикультуралізму» і шляхів виходу з кризової ситуації набувають сьогодні особливої значущості.

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що безпекова політика ЄС розвивалася і вдосконалювалася протягом десятиліть. Однак при цьому система безпеки ЄС, як і раніше, залишається глибоко недосконалою і потребує оновлення. Причиною цього є те, що ЄС так і не зумів сформулювати єдину систему європейської безпеки, а держави-члени, як і раніше, відмовляються від передачі повноважень у сфері безпеки на наднаціональний рівень. Проте найближчим часом ці питання стануть вкрай актуальними, у зв'язку з появою великої кількості загроз і викликів європейській безпеці та стабільності, найбільшим з яких стала війна Росії проти України, що зробила питання безпеки найбільш пріоритетними.

Аркушенко В. В.,
студент 431 групи, факультету політичних наук,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОЛІТИЧНИХ МАНІПУЛЯЦІЙ

Нині соціальні мережі стали одним з основних засобів створення і поширення інформації у світі. Креативне агентство We Are Social і сервіс для SMM Hootsuite опублікували щорічне глобальне дослідження стану сфери діджитал (Digital 2022 Global Overview Report). Згідно з його даними, населення світу становить 7,91 млрд осіб. У січні 2022 року в усьому світі налічувалося 4,62 млрд користувачів соціальних мереж. Це 58,4% від загальної чисельності населення світу. За останні 12 місяців світова аудиторія соцмереж збільшилася більше ніж на 10%: за 2021 рік до соціальних мереж приєдналися 424 мільйони нових користувачів. І навіть у разі зниження темпів зростання вже в 2022 році кількість користувачів соцмереж буде еквівалентно 60% населення світу. А це дуже велике охоплення. Найпопулярнішими соціальними платформами і месенджерами на сьогоднішній день є WhatsApp (15,7%), Instagram (14,8%) і Facebook (14,5%). Використання соцмереж стало практично невід'ємною частиною особистої комунікації та розвитку бізнесу, а, отже, найважливішим інструментом політичної боротьби. Механізми політичного впливу детально розглядають у своїх роботах Г.Г. Почепцов, А.М. Цуладзе, С.Г. Кара-мурза. Особливості інтернету і соціальних мереж, як засобів масової комунікації у своїх роботах розглядають А.М. Лещенко, А.В. Манойло, Е.Д. Патаракин, С.П. Була, О.І. Свідерська.

У загальному розумінні соціальна мережа – це спільнота людей, об'єднаних спільними інтересами, спільною справою або мають інші причини для безпосереднього спілкування між собою. У загальнофілософському підході під соціальною мережею розуміють безліч соціальних об'єктів і певний безліч відносин між ними.

Соціальні мережі виконують всі функції засобів масових комунікацій, а за критерієм періодичності, доступності, фінансового критерію вони є найбільш ефективними. Соціальні мережі влаштовані так, що користувач сам налаштовує потік споживаної інформації, вибирає коло спілкування за допомогою вступу в ті чи інші віртуальні спільноти або підписок на сторінки будь-яких користувачів.

Специфіка соціальних інтернет-мереж така, що користувач відчуває себе максимально комфортно, коли знаходиться серед однодумців. У той же час на нього обрушується величезний потік інформації, змушуючи поверхнево переробляти її. Всі ці фактори роблять людину вразливою до маніпуляції свідомістю і впливу на її мислення. Основним матеріалом, за допомогою якого через соціальні мережі можливо здійснювати маніпуляції, є інформація. А. М. Цуладзе наводить деякі прийоми роботи з нею.

Інформацію можна:

- сфабрикувати, видаючи її за справжню;
- спотворити шляхом неповної, односторонньої її подачі;
- відредагувати, додавши різні домисли;
- інтерпретувати факти у вигідному для маніпулятора світлі;
- приховати важливу інформацію, будь-які істотні деталі;
- супроводити матеріал заголовком, що не відповідає змісту;
- приписати кому-небудь заяви, яких він ніколи не робив;
- опублікувати правдиву інформацію, коли вона втратила свою актуальність;
- неточно цитувати -- наводиться частина фрази або виступу, яка у відриві від контексту набуває іншого, часом протилежного змісту.

Емоційно забарвлена інформація легше проходить через аудиторію і краще запам'ятовується. Вона ніби жива, тому сприймається зрозумілою і знайомою. Г.Г. Почепцов виділяє такі шляхи «імплантації» емоцій у повідомлення:

- 1) конкретизація – розповідь про конкретний об'єкт може стати головним джерелом емоцій. Конкретний об'єкт відразу стає більш наочним;
- 2) співпереживання – підлаштовування під чужу емоцію;
- 3) запозичення чужих емоцій – це відсилання на чужі перемоги, щоб зробити їх своїми.

Завдяки своїм можливостям: швидкого, безкоштовного контакту з цільовою аудиторією, необмеженого доступу, великого охоплення, гнучкості, варіативної стилістики, слабкої цензури, прямого діалогу та особистісного сприйняття носіїв інформації, можливості реклами, а також наявності таргетів – соціальні мережі є найефективнішим інструментом для маніпуляції громадською думкою і створюють можливості для політичних маніпуляцій. Політичне маніпулювання можна визначити, як приховане управління політичною свідомістю і поведінкою людей з метою примусити їх діяти або не діяти в інтересах маніпуляторів, нав'язування волі маніпулятора маніпульованому у формі прихованого впливу. Таким чином, цілями політичного

маніпулювання є неявний вплив і вплив на суспільну свідомість як об'єкт маніпуляції з одночасним приховуванням явних цілей маніпулятора для управління процесами завоювання, збереження, розподілу і реалізації влади в політичному просторі. У більшості випадків завдання маніпуляторів в процесі політичного управління зводяться в першу чергу до формування у цільових груп визначених думок, стереотипів, установок, переваг і переконань, а також моделей поведінки. На думку багатьох експертів, в сучасному світі маніпуляція суспільною свідомістю є одним з ефективних інструментів забезпечення політичної стабільності в масштабах держав. Небезпека соціальних мереж полягає в тому, що мережеві спільноти і популярні блогери багато в чому визначають інформаційний порядок денний, встановлюють ступінь важливості і інтерпретують більшість політичних подій, пропонують готові думки і судження, популяризують або дискредитують ті чи інші моделі політичної поведінки. Таким чином створюється і реалізується безпосередній вплив на політичні уявлення інтернет-користувачів.

Практично всі медіаресурси застосовують маніпулятивні технології у подачі інформації, що суттєвим чином впливає, коригує, а в окремих випадках повністю змінює політичні орієнтації чи цінності громадян. Будь-які конфліктні загострення, формування громадської думки, політичні вподобання, передвиборча кампанія як президентського, так і локального формату чи вияви національної боротьби проти дикторських режимів останніми роками розпочиналися із соціальних мереж. Особливого поширення політичне маніпулювання отримує в умовах ідейно-політичних криз, дезінтеграції всіх сторін суспільного життя і пов'язаної з ними соціальної дезорієнтації людини. Іншими словами, мова йде про ситуації, коли немає реальної картини того, що відбувається, коли відсутні обґрунтовані і переконливі аргументи для проведеного курсу, коли немає задовільної програми на майбутнє.

Отже, соціальні мережі сьогодні перетворюються на своєрідний різновид політичної комунікації, яка, з одного боку, сприяє більш широкому залученню мас у політику, підвищенню політичної культури і політичної освіти населення, а з іншого – дозволяє здійснювати ілюзію контакту і швидкого зворотного зв'язку між політиками і народом. Практика показує, що соціальні мережі вже глибоко проникли в політичне життя і їх можливості як інструменту політичної боротьби починають використовуватися все активніше. Дослідження технологій політичного маніпулювання в соціальних мережах інтернету в сучасних умовах показує, що їх використання стає однією з основних глобальних проблем у сфері інформаційної безпеки. Не можна не зважати на те, що

в ролі маніпуляторів суспільною думкою можуть виступати звичайні громадяни, терористичні угруповання, держави-агресори. Суспільству ще належить осмислити процеси, пов'язані з підвищенням ролі соціальних мереж як потужного і суперечливого інструменту політичної боротьби і знайти ефективні способи їх регулювання, уникаючи крайнощів.

УДК 323.2

Подгорняк М. О.,
студент 431 групи, факультету політичних наук,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

КОМУНІКАТИВНА СТРАТЕГІЯ ОТГ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Процес децентралізації в Україні спрямований на оптимізацію внутрішньої політики та розподіл владних повноважень між державним, регіональним та місцевим рівнем. Досягнення цілей проведення реформи децентралізації залежить від багатьох факторів – політичних, економічних, соціальних та культурних. Одним із важливих аспектів ефективної децентралізації та функціонування об'єднаних територіальних громад (ОТГ) є налагодження комунікації між владою, представниками бізнесу та громади.

Правильно продумана комунікативна стратегія може сприяти конкурентоспроможності, фінансовій незалежності, підвищенню інвестицій, розвитку сільського господарства, фермерства, підвищення рівня соціального забезпечення та підвищенню рівня екологічної безпеки громади. Ефективна комунікаційна політика включає в себе проведення інформаційної діяльності, активної комунікації та комунікаційних заходів, що стає основою для реалізації цілей стратегічного розвитку ОТГ, надання послуг на високому рівні якості та раціонального використання ресурсів.

Під комунікативною стратегією розуміється план дій та заходів, спрямований на досягнення стратегічних цілей громади. Комунікативна стратегія дозволяє відповісти на питання, як досягнути пріоритетних завдань для ОТГ. Слід виділяти два рівня комунікативної стратегії: внутрішній та зовнішній. Вони є нерозривно взаємопов'язаними, так як від ефективності внутрішніх комунікацій залежить ефективність зовнішніх комунікацій і навпаки.

Основними цілями внутрішньої комунікативної стратегії ОТГ виступають:

1. Налагодження взаємозв'язків в середині громади – між представниками влади, бізнесу та населення.

2. Надання доступу всім членам громади до необхідної для роботи інформації; відкритий доступ до надійної та достовірної інформації про діяльність ОТГ.

3. Підвищення рівня залученості населення до діяльності громади, створення відчуття приналежності кожного члена громади до розвитку ОТГ.

Внутрішня комунікація включає проведення заходів для членів громади, представників бізнесу та влади, створення онлайн порталів для розміщення актуальної інформації, публікацію інформації в друкованому вигляді (так як не всі члени громади можуть мати вільний доступ до інформаційно-комунікативних технологій). Розробка стратегії внутрішньої комунікації дозволяє вчасно інформувати населення щодо подій в ОТГ, підвищити рівень мотивації громади до реалізації змін та сформуванню єдині для ОТГ стратегічні цілі.

При цьому існують певні вимоги до реалізації внутрішньої комунікативної стратегії. Інформація має спочатку надходити з внутрішніх каналів; новини та повідомлення мають формуватися з урахуванням потреб та інтересів громади; кожне рішення має супроводжуватися поясненням для мешканців громади того, як воно вплине на життя ОТГ та мету, з якою воно приймається. Дуже важливо, щоб внутрішня комунікація в ОТГ відбувалась у форматі діалогу. Обмін думками, пропозиціями та обговорення проблем в середині громади (між представниками влади, бізнесу та громади) – основа створення партнерських відносин задля ефективного розвитку ОТГ.

Зовнішня комунікативна стратегія – це заходи, спрямовані на встановлення зв'язків між громадою та зовнішніми суб'єктами (представниками бізнесу, регіональної та державної влади, іншими громадами). Цілями зовнішньої комунікативної стратегії виступають:

1. Підвищення рівня привабливості громади для зовнішніх зацікавлених сторін.

2. Створення ефективного діалогу між представниками громади та зовнішніми зацікавленими сторонами.

3. Формування позитивного іміджу громади – позиціонування громади як розвиненої, відкритої для змін та демократичної.

Ефективна зовнішня комунікативна стратегія дозволяє підвищити рівень інвестицій в громаду, підвищити економічний, соціальний, культурний та екологічний розвиток ОТГ. Реалізація зовнішньої

комунікативної стратегії може відбуватись в онлайн форматі – проведення форумів, конкурсів, інтерактивних заходів, публікації інформації в мережі Інтернет, а також в офлайн-форматі – проведення зустрічей, обговорень, культурних заходів тощо.

Важливо виділити основні етапи реалізації ефективної комунікативної стратегії:

1) уточнення цільової аудиторії кожного комунікаційного заходу за різними ознаками – територіальним, віковим, фаховим тощо;

2) формулювання мети комунікативної стратегії та окремого комунікаційного заходу, що дозволить більш ефективно його реалізувати;

3) визначення інструментів комунікативного впливу – уточнення форми проведення заходу, інформаційних каналів тощо;

4) підготовка комунікаційного заходу – формування інформаційного повідомлення або підготовка до проведення офлайн заходу, інформування цільової аудиторії;

5) розробка чіткого послідовного плану дій для реалізації комунікаційного заходу;

6) формування бюджету комунікативної стратегії ОТГ та визначення джерел фінансування;

7) реалізація комунікаційних заходів, визначених в комунікативній стратегії ОТГ, відповідно до розробленого плану;

8) впровадження системи отримання зворотного зв'язку від цільової аудиторії та інвесторів комунікаційних заходів, що дозволить оцінити ефективність стратегії та при необхідності внести певні корективи.

Важливо отримувати зворотній зв'язок не після реалізації комунікативної стратегії, а під час її реалізації. Це дозволить коригувати комунікативну стратегію та оптимізувати фінансові витрати під час її реалізації.

Таким чином, комунікативна стратегія ОТГ в умовах децентралізації – це важливий аспект стратегічного розвитку громади і досягнення поставлених цілей. Ефективна комунікативна стратегія дозволяє підвищити економічний, політичний, соціальний, культурний, екологічний розвиток громади. Комунікація в ОТГ відбувається на внутрішньому та зовнішньому рівні. Внутрішня комунікативна стратегія важлива для створення сприятливого клімату всередині громади та своєчасного інформування мешканців. Зовнішня комунікативна стратегія дозволяє сформувати позитивний імідж громади та залучити інвесторів для розвитку ОТГ.

Комунікативна стратегія включає реалізацію онлайн (розміщення актуальної інформації в мережі Інтернет, проведення форумів, конкурсів

тощо) та офлайн (проведення зустрічей, обговорень, різноманітних свят) заходів. Розробка ефективної комунікативної стратегії передбачає реалізацію декількох етапів: уточнення цільової аудиторії, мети та інструментів комунікаційного заходу, розробку плану дій, формування бюджету, безпосередню реалізацію заходу та впровадження системи отримання зворотного зв'язку. Особливості реалізації етапів ефективної комунікативної стратегії ОТГ в умовах децентралізації доцільно розглянути в подальших наукових дослідженнях.

УДК 321.1:316.35

Чорний О. О.,
канд. філос. наук, науковий співробітник
відділу теорії та історії політичної науки
Інституту політичних і етнонаціональних
досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України,
м. Київ, Україна

ЗАНЕПАД ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В РОСІЇ У ДИСКУРСІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

За підсумками першого етапу широкомасштабного вторгнення російських військ в Україну низка політичних лідерів Західної Європи та США заявили, що Росія стратегічно програла війну з Україною. Попереду ще важкі бої і тривала боротьба, втім по завершенню війни перемогою українців на нас чекатиме довгий період, протягом якого Росія залишатиметься ворогом, що загрожує Україні. «Попереджений означає озброєний», отже, що глибше українці вивчатимуть гібридний потенціал Росії і стан російського суспільства в цілому, то краще зможуть підготуватися до протидії і спротиву за допомогою різних інструментів та в різних напрямках.

Перед початком російського вторгнення в експертно-аналітичному середовищі як України, так і Росії, подекуди лунали сподівання на те, що в разі розв'язання широкомасштабної війни Росії проти України російський народ може не підтримати дії свого політичного керівництва, а з часом міжнародні санкції, поразки російських військ на фронті і погіршення добробуту населення в Росії призведуть до внутрішньої політичної кризи і народного повстання проти путінського режиму. Таким чином внутрішній спротив діям Кремля виявиться вирішальним

чинником припинення війни з боку Росії та виводу російських військ з тимчасово окупованих ними українських територій.

Проте рівень підтримки населенням Росії військового вторгнення в Україну, незважаючи навіть на повідомлення про звірства російських військових і масові втрати серед них, виявився приголомшливо і сумно високим, а масштаби спротиву росіян війні не виправдали сподівань навіть стриманих оптимістів.

Серед амбіційних програм, проголошених режимом В. Путіна (реформа Збройних сил РФ 2008-2020 рр., курс на імпортозаміщення з 2014 р. та ще більше 40 державних і федеральних цільових програм) одна, неоголошена, була успішно реалізована до початку російського вторгнення в Україну. А саме: тоталітарна пропаганда, жорстка цензура, політичні репресії призвели до розриву соціальних зв'язків і знищення паростків громадянського суспільства в Росії.

Перша фаза російсько-української війни, що розпочалася у 2014 р. із захоплення Криму, завершилася із підписанням Мінських домовленостей. Однією з причин того, чому широкомасштабне вторгнення розпочалося тільки 24 лютого 2022 р., була необхідність нейтралізації громадянського суспільства в Росії, попередження можливого громадянського протистояння вторгненню, «промивання мозку» і формування в російській суспільній свідомості стійких агресивних шовіністичних настроїв.

Багатотисячні протести росіян у 2014 р. у зв'язку з агресією Росії проти України змусили московський режим здійснити низку попереджувальних заходів у процесі підготовки широкомасштабного вторгнення. У лютому 2015 р. біля Кремля було застрелено Б. Немцова, у січні 2021 р. ув'язнено О. Навального. Діяльність незалежних ЗМІ і громадських об'єднань була обмежена або припинена на підставі драконівських законів Росії про «іноземних агентів» і «небажані організації». А з початком вторгнення, 24 лютого 2022 р., Роскомнагляд наказав російським ЗМІ, які висвітлюють війну, повідомляти «інформацію та дані, отримані ними тільки з офіційних російських джерел», погрожуючи в разі порушення наказу величезними штрафами або блокуванням сайтів.

Водночас упродовж останніх років відбувався процес створення квазігромадянських рухів, афілійованих у державний механізм, що забезпечує функціонування режиму, а також інкорпорація державною владою існуючих громадських організацій, або їх витіснення з суспільно-політичного простору. Починаючи від «Юнармії» (більше 230 тис. членів), новоствореної у травні 2022 р. «Великої перерви» і закінчуючи Московським патріархатом, в Росії діє масовий рух

активних ідейних апологетів і захисників діючого режиму, які керуються безпосередньо з Кремля.

За тиждень до початку вторгнення соціолог О. Левінсон, експерт незалежного дослідницького «Левада-центру», не без підстав стверджував, що в російській громадській думці переважає «страх перед війною», який не досягає рівня «антивосенних настроїв», пересічні росіяни не бояться війни, оскільки вона відбуватиметься на не їх території, буде швидкою і не спричинить багато жертв.

Протягом кількох місяців нарощування російської військової могутності на кордонах з Україною російське суспільство поводитися здебільшого мовчки, побоюючись репресій з боку влади, яка за останній рік посилила придушення інакомислення та громадянських ініціатив. Водночас під впливом агресивної пропаганди формувалася низова солідарність реакційного крила суспільства, що згодом стало соціальною базою для рекрутингу багатотисячної армії так званих інтернет-ботів.

Два персональні антивоєнні звернення за декілька тижнів напередодні вторгнення викликали певний суспільний резонанс, враховуючи, що їх авторами були відомі в експертному середовищі російські офіцери.

31 січня 2022 р. голова «Загальноросійських офіцерських Зборів» генерал-полковник у відставці, при цьому – професор і доктор історичних наук, Л. Г. Івашов написав Звернення до президента та громадян Російської Федерації «Напередодні війни», в якому помилково обмежує причини російської агресії необхідністю з боку путінського режиму відволікти російський народ від внутрішніх соціально-економічних негараздів. Але далі він однозначно засуджує зовнішню політику путінської Росії, звинувачує В. Путіна в підготовці війни та її наслідках у разі її розв'язання (міжнародні санкції, перетворення Росії на країну-вигнанця і навіть руйнація її державності, одвічна ворожнечість з боку України) і закликає російського Президента піти у відставку.

По-перше, згадані «Збори» – громадська організація, що об'єднує офіцерів запасу прорадянських та націонал-патріотичних поглядів, намагається відродити традиції дореволюційних офіцерських зборів, втім, не відіграє помітної ролі навіть в армійському житті, що цілком влаштовує путінський режим, по-друге, невідомо, скільки членів організації насправді підтримали Л. Івашова, по-третє, сам Л. Івашов є одним із засновників «Ізборського клубу» – російської консервативно-націоналістичної суспільної організації та спільноти експертів, серед яких є такі, що відверто стоять на позиціях фашизму (О. Дугін,

М. Калашніков тощо). Отже щирість і послідовність поглядів Л. Івашова, так само як рівень їх впливу на широкі російські маси, сумнівні.

7 лютого 2022 р. полковник М. Ходарьонко, колишній начальник групи 1-го напрямку 1-го управління Головного оперативного управління Генштабу ЗС РФ, у статті «Прогнози кровожерних політологів» на сайті «Независимое военное обозрение» – додатку до російського видання «Независимая газета» – піддав критиці популярну на той час серед російського політичного класу думку, що в разі розв'язання війни російські війська начебто зможуть розгромити Збройні сили України за кілька годин або діб. Свою позицію М. Ходарьонко підкріпив стислим військово-технічним аналізом стану Збройних сил України, припущеннями на користь ймовірного жорсткого спротиву українського народу і підтримки України з боку країн Заходу. Принципову завершальну тезу статті про те, що збройний конфлікт з Україною наразі конче не відповідає національним інтересам Росії, М. Ходарьонко залишив без обґрунтування.

Після вторгнення російських військових в Україну М. Ходарьонко неодноразово був учасником російських пропагандистських телеетерів, але вже уникав політичних оцінок і зайняв більш стриману позицію щодо прогнозів розвитку подій виключно з військової точки зору. Можна лише здогадуватися про мотиви передвоєнних заяв Л. Івашова і М. Ходарьонка, зокрема, припускати їх мотивацію з боку російської влади – матеріальну або в якості подразнюючого чинника, що мобілізуватиме реакційну частину населення на підтримку агресивних дій режиму. Обидві заяви не започатковували якогось громадянського руху, не стали комунікаціями на інституційному рівні, не закликали до громадянського опору, а були лише висловлюванням особистих думок. Так чи інакше, обидва фігуранти з часом були успішно маргіналізовані та перетравлені російською пропагандистською машиною.

У перший день вторгнення російських військ в Україну в Росії відбулися малочисельні протестні пікети, за участь у яких було затримано загалом по всій країні лише близько 1800 осіб. В Саратові та Омську ці пікети уособлювали по одній людині.

Враховуючи абсурдність приводів для затримань (достатньо було слів «війна», «Україна», а у травні – навіть «мир, труд, травень»), кількість затриманих протестувальників імовірно наближалася до кількості протестувальників як таких, і попри географічне розповсюдження (27 лютого – 51 місто в Росії) не була масовою: від кілька сотень до 3-5 тисяч осіб за день по всій країні.

У перший день вторгнення із засудженням війни окремо один від одного виступили Л. Ахеджакова, М. Галкін, В. Меладзе, В. Соловей та деякі інші відомі в Росії діячі.

Введення тотальної цензури, загроза позбавлення волі до 20 років у разі «дискредитації дій збройних сил Росії» призвели до обмеження громадянської активності підписанням колективних листів, звернень і петицій.

На другий день вторгнення сотні російських лікарів підписали відкритий лист до президента В. Путіна з вимогою припинити військові дії в Україні, однак це звернення містило пряме і боягузливе заперечення закликів зі свого боку до антивоєнних дій і заходів.

Того ж дня було відкрито для підписання лист муніципальних депутатів Росії із засудженням війни проти України, проте прізвища 276 підписантів було приховано «через запровадження кримінальної та адміністративної відповідальності за «дискредитацію збройних сил РФ»», що надало листу статус анонімного і нешкідливого для московського режиму.

Петиція, зареєстрована на американській онлайн-платформі петицій Change.org, ціллю якої є підтримка громадських ініціатив у світі, вимагала ініціювати Держдумою Росії імпичмент В. Путіна через «державну зраду і воєнні злочини у зв'язку з вторгненням Росії в Україну» і зібрала станом на 14 березня більше 280 тисяч анонімних підписантів, після чого згадування про неї у ЗМІ припинилося.

Російські вчені та наукові журналісти опублікували відкритий лист у газеті «Троїцький варіант – Наука» (у березні сайт видання було заблоковано Роскомнаглядом, подальший збір підписів відбувався на іншому майданчику), в якому висловили протест проти дій російського уряду та зажадали мир для обох держав. Станом 5 червня 2022 р. лист підписали 8368 осіб, серед них 32 академіки РАН та 53 члени-кореспонденти РАН. Втім, треба зауважити, що в РАН нараховується 2023 члени, з них 888 академіків та 1135 членів-кореспондентів.

З окремими зверненнями із засудженням війни проти України виступили вчителі (5000 із загальної кількості 1,1 мільйона), 30000 співробітників ІТ-галузі (з 1,7 мільйони), понад 10000 студентів, викладачів та аспірантів російських університетів (з 4,2 мільйони), члени Ради Федеральної палати адвокатів РФ, російські психологи, вчені-економісти і 15 (!) кінематографістів.

«Комітет солдатських матерів» з першого дня російського вторгнення в Україну зосередився на правовому захисті загарбників, зокрема, на фактах залучення до бойових дій строковиків, але не на принциповому засудженню вторгнення як такого.

27 лютого група російських політиків, бізнесменів та вчених створила «Антивоєнний комітет Росії». Складно сказати, яким чином два проекти «Комітету» – гуманітарна допомога українцям та допомога

емігрантам, які покинули Росію з початком війни – сприятимуть головній анонсованій меті новоствореної організації – боротьбі з диктатурою В. Путіна, яка розв'язала війну в Україні. 20 травня на II Антивоєнній конференції у Вільнюсі один з лідерів «Комітету» А. Каспаров раптом стурбувався про долю російської мови і культури в Україні, а також заявив, що саме «Комітет» захищатиме права «російського населення» в Криму після його звільнення Україною, що поставило під сумнів ідеологічну зрілість і послідовність цієї організації, в цілому – її відповідність інтересам України. До речі, восьмигодинний запис конференції на YouTube передивилися лише трохи більше 40 тис. осіб, і тільки двом тисячам він «сподобався», а скільки серед них було громадян Росії – невідомо.

На тій самій конференції у рамках «Форуму вільної Росії» було запропоновано створити так званий паспорт «хорошого русского» – громадян Росії, які виступають проти вторгнення Росії в Україну. За задумом, цей документ повинен буде на основі технології блокчейн полегшити життя політемігрантів, об'єднати їх у цифрову країну зі своїм МЗС, платіжною системою, касою взаємодопомоги, програмами працевлаштування, допомоги у релокації і навіть зі своїм цифровим університетом.

Отже, замість діалогу з власним народом «Комітет» відмежувався від нього, не розуміючи, що корпоратизація громадянського руху призводить до занепаду громадянського суспільства.

Таким чином, пасіонарна частина населення Росії не продемонструвала єдності ні на інституційному рівні, ні на рівні низової солідарності. Організованої масової дієвої протидії вторгненню російських військ в Україну в Росії не відбулося. Страх, який протягом двох десятиліть насаджувався в рабській свідомості, переміг почуття гідності та спроможність на дії, що спонукало навіть свідомих громадян заховати свою позицію у списках колективної відповідальності та відмовитися від боротьби з путінським режимом. Відсутність опору, руху, активних дій призводить до стагнації залишків громадянського суспільства в Росії, яке зараз перебуває у термінальному стані. В умовах відсутності громадянського суспільства в разі критичного загострення різноманітних внутрішніх соціальних протиріч за визначенням неможлива навіть громадянська війна. Це створює ще більшу небезпеку не тільки для долі Росії, адже протистояння калейдоскопічних суспільних утворень, позбавлених ідеологій, візій і цілепокладання, натомість значна частина яких вихована в агресивному дусі, може приймати лише форму бунтівного хаосу.

**ЩОДО ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРИЙНЯТТЯ
УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ В ІНСТИТУЦІЯХ
ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА: ПРИНЦИП
КОЛЕГІАЛЬНОСТІ Й ТЕОРІЯ ВИБОРЧИХ СИСТЕМ**

Прийняття управлінських рішень в інституціях громадянського суспільства, які є уособленням горизонтальних соціальних взаємовідносин, ґрунтується на принципі колегіальності. Прийняття рішень більшістю шляхом голосування, обрання членів керівних органів організації шляхом виборчих процедур є звичною справою для громадських об'єднань. Ці речі здаються настільки буденними та «само собою зрозумілими» для членів громадських об'єднань, що не беруться до уваги недоліки тих чи інших електоральних процедур.

Теорія виборчих систем як напрям у політичній науці давно досліджує взаємозв'язок між доцільністю застосування тих чи інших виборчих процедур і цілями політичних інститутів, які їх імплементують. Цей досвід політичної науки, безумовно, може стати в нагоді при аналізі електоральних практик в інституціях громадянського суспільства та виробленні рекомендацій щодо покращення їхньої ефективності.

Головна перевага прийняття управлінських рішень шляхом голосування – високий ступінь легітимачії цих рішень. Але за певних умов ця перевага може нівелюватися. Для прикладу, звичайна практика прийняття рішень «більшістю» голосів на тих чи інших зборах організації може почати сприйматися як нелегітимна, якщо йде мова про організації «з пайовою участю». Задля мінімізації цього недоліку може бути застосована виборча система, яка передбачає ситуацію, відмінну від принципу «один виборець – один голос», наприклад – «кожен має таку кількість голосів, яка пропорційна його частці у спільній справі». Яскравий приклад застосування вищенаведеного відображено у Законі України «Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, № 10, ст.78): «Кожний співвласник (його представник) під час голосування має кількість голосів, пропорційну до частки загальної площі квартири або нежитлового приміщення співвласника у загальній площі всіх квартир та нежитлових приміщень, розташованих у багатоквартирному будинку. Якщо одна особа є власником квартир (квартири) та/або нежитлових

приміщень, загальна площа яких становить більш як 50 відсотків загальної площі всіх квартир та нежитлових приміщень багатоквартирного будинку, кожний співвласник має один голос незалежно від кількості та площі квартир або нежитлових приміщень, що перебувають у його власності» (стаття 10 вказаного закону). Але ситуації можуть бути різними, тому та ж таки стаття 10 обумовлює й можливість інших варіантів: «Статутом об'єднання може бути встановлено інший порядок визначення кількості голосів, що належать кожному співвласнику на загальних зборах». У цих умовах, за потреби подібних інституцій громадянського суспільства, політологи, які займаються електоральною інженерією, можуть провести аналіз та запропонувати обґрунтовану модель виборчої системи, яка підходить конкретній організації.

Таким чином, основна цінність теорії виборчих систем у контексті покращення електоральних практик в організаціях громадянського суспільства полягає в таких умовах: 1) підвищенні легітиматії прийнятих колективних рішень шляхом урахування інтересів максимальної кількості учасників об'єднання; 2) уникнення абстракцій шляхом застосування конкретних виборчих механізмів відповідно до конкретної ситуації; 3) зменшення часу на «винайдення» виборчої системи шляхом імплементації чинних електоральних практик.

УДК 327.5:355.018(479.24+479.25)

Оганесян Ж. А.,

студент 431 групи, факультету політичних наук,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ГЛОБАЛЬНІ ТА РЕГІОНАЛЬНІ НАСЛІДКИ ДРУГОЇ НАГІРНО-КАРАБАСЬКОЇ ВІЙНИ

44-денна війна у Нагірному Карабасі, яка розгорілась восени 2020-го року показала, що воєнні конфлікти, які перебувають у замороженій фазі, мають тенденцію поновлюватися з новою силою. Нагірно-карабаський конфлікт став водночас причиною та результатом розпаду СРСР. У конфліктах, що виникли на пострадянському просторі, є спільність попри суттєву відмінність: вони всі стали причиною та результатом розпаду Радянського Союзу. Суперечки щодо прав автономій у нових суверенних державах, ролі колишніх автономій у нових умовах так і залишаються досі невирішеними. У 90-х роках, як

вказує британський дослідник Томас де Ваал, такі питання вирішувались силовими методами. Ці суперечки залишилися невирішеними, у тому числі і конфлікт у Нагірному Карабаху, який через 26 років призвів до нового кровопролиття. Навіть після підписання угоди про припинення вогню між лідерами Російської Федерації, Азербайджану та Вірменії, загроза спалаху нової кровопролитної війни є більше ніж можливою.

Територіальне питання залишається відкритим. Статус Нагірного Карабаху є невирішеним. Для того, щоб розібратись з наслідками Другої карабаської війни, спробуємо тезово зрозуміти причини конфлікту між вірменами та азербайджанцями, розглянути розгортання першої війни та торкнутись питання статусу Карабаху.

Територія Карабаху вважалась вірменським анклавом в Азербайджанській РСР, який став частиною Азербайджанської Республіки з початку панування більшовицької влади. На момент розгортання конфлікту, у 1989 році, кількість вірменського населення у Карабасі складала 75%.

У 1988 році у Нагірному Карабасі розпочалась кампанія за відділення від Азербайджану та утворення Вірменського Карабахського комітету. В Єревані, в свою чергу, почались демонстрації на підтримку кампанії. Карабахські вірмени мали давні претензії до азербайджанської адміністрації через відсутність освіти та культурних прав, а також звинувачували владу в зневажливому ставленні до стародавніх вірменських пам'яток. Скарги були оскаржені владою Баку. Вірмени також стверджували, що ця територія зазнала навмисної економічної занедбаності, хоча азербайджанці стверджують, що загальний рівень життя в Нагірному Карабаху був кращим, ніж в Азербайджані в цілому, хоча і нижчим, ніж у самій Вірменії. Сучасні історики конфлікту погоджуються, що, хоча рівень життя в Радянському Карабаху суттєво не відрізнявся від прилеглих районів Азербайджану, вони мали гірший рівень життя порівняно з умовами в деяких частинах Вірменії. В Баку та інших азербайджанських містах почалися протести проти відділення Карабаху від Азербайджану. Точкою неповернення до стабільних відносин між двома народами стали масові погроми в Сумгаїті, Баку вірменського населення. Азербайджанці змушені були тікати з Вірменії, так само як вірмени масово покидали свої будинки та емігрували з Азербайджану на тлі жорстоких погромів.

У війні, що розгорнулась між азербайджанськими та вірменськими збройними формуваннями, суттєву перемогу мала вірменська сторона. На початку 1994 року Нагірний Карабах вже перебував у руках

карабахських вірменських збройних сил, як і Лачинський коридор, що з'єднував його з Вірменією, та прилеглою територією, що становила приблизно 13 відсотків території Азербайджану.

Карабахські вірмени встановили самоуправління, яке не визнається міжнародною спільнотою в цілому. Наслідками Першої карабахської війни став економічний занепад. Інфляція у 1994 році у Вірменії досягла позначки 5273%, більше половини населення опинилося за межею бідності. Кордони із Азербайджаном та Туреччиною залишались закритими. Із-за цього Єреван не зміг взяти участь у прибуткових енергетичних інфраструктурних проєктах, які держави Південного Кавказу реалізовували з моменту здобуття незалежності. Це стало поштовхом до тісного економічного співробітництва Вірменії із Росією. Через російсько-грузинську війну 2008 року Вірменія ненадовго втратила головний «вихід» до зовнішнього світу. Вірменія отримує газ з Росії транзитом через Грузію. Також важливою проблемою для Вірменії через конфлікт у Карабасі стала міграція населення. У 2013 році в інтерв'ю DW президент Асоціації соціологів Вірменії Геворг Погосян, заявив, що наразі мова йде вже не про міграцію, а про депопуляцію країни. ООН підрахувала, що міграція, зниження народжуваності і старіюче суспільство в Вірменії приведуть до значного скорочення населення - до 1,5-2 млн. чоловік – вже через 12–17 років

Як бачимо, фактично через воєнний конфлікт Вірменія перебувала в економічній блокаді: закриті залізничні шляхи із сусідніми республіками, кордони з Туреччиною та Азербайджаном. Наявність низки регіональних невирішених конфліктів і по сьогодні не дозволяє говорити про найближчі перспективи інтеграційного процесу для Вірменії в рамках міжнародних коридорів.

На соціально-економічне становище Азербайджану вплинув численний потік азербайджанських біженців із регіону й авторитарний поліцейський склад правління держави, яка фактично не допомагала матеріально постраждалим. Біженці першої війни в Карабасі 1992–1994 року – це понад 350 тисяч вірмен, які залишили Азербайджан, в основному з Баку і великих міст, а також азербайджанці, які покинули Вірменську РСР, які складають близько 200 тисяч. Надії на їх повернення надзвичайно малі, поки країни навіть не налагодили дипломатичних відносин і не повернулися до мирного життя. Найбільша група біженців – це понад 500 тисяч азербайджанців з самого Карабаху і семи районів навколо нього, які Азербайджан взяв під контроль у 2020-му році. Демографічна проблема суттєво впливає на соціально-економічний рівень життя. Враховуючи той факт, що

Азербайджан – багата нафтою країна, яка має транспортні шляхи, демографічна проблема мала вирішуватись ефективніше.

Питання карабаського конфлікту після 2020-го року залишається невирішеним, що також відобразатиметься суттєво на економіці двох республік. Керрі Кавано, колишній співголова Мінської групи ОБСЄ від США, зазначає, що хоча бойові дії припинилися в листопаді 2020-го року, мир все ще не встановлений.

«Документ, розроблений Москвою і підтриманий прем'єр-міністром Ніколом Пашиняном і президентом Ільхамом Алієвим, містив деякі елементи мирної угоди, але далекий від повноцінного врегулювання. Він залишив без відповіді безліч питань, в першу чергу, про майбутній статус Нагірного Карабаху і про положення, що стосуються людей, які там живуть». Експерт вважає, що для миру потрібно вести переговори.

«Це важливо для запобігання поновлення бойових дій і створення політичної та економічної основи, необхідної для безпечного повернення тимчасово переміщених осіб на всі ці території. Вони зможуть відновити своє життя тільки в стабільній і мирній ситуації. Після другої Карабаської війни питання соціально-економічної безпеки для Вірменії залишилось відкритим. Кордони із республіками досі залишаються закритими, напруженість Вірменії з Азербайджаном та Туреччиною після війни посилилась. Однак наразі сторони намагаються вести мирні переговори. Зокрема, у травні 2022-го року пройшла тристороння зустріч за участю президента Азербайджану Ільхама Алієва, голови Євросоюзу Шарля Мішеля та прем'єр-міністра Вірменії Нікола Пашиняна. Наразі сторони готують принципи, за якими буде підписаний мирний договір між двома країнами.

Серед основних наслідків другої карабаської війни назвемо такі:

- численні втрати серед військових Вірменії та Азербайджану, велика частка яких складалась із молодого покоління;
- потік вірменських біженців з Карабаху, що суттєво вплинув на демографічну ситуацію Вірменії;
- райони навколо Карабаху та деякі території самого Карабаху перейшли під контроль Азербайджану;
- авторитарний режим Алієва укріпив свої рейтинги серед населення в Азербайджані;
- російський миротворчий контингент перебуває на території Карабаху.

Наразі в Азербайджані утримуються вірменські військовополонені, яких влада не планує повертати Єревану. Злочини військових у Карабасі потребують окремого детального розгляду. Для Південного

Кавказу війна у 2020-му році показала, що Росія поступово втрачає вплив у регіоні або ж намагається тримати баланс та ділить сфери інтересу із Туреччиною. Для Вірменії війна стала прикладом того, що Росія не сприймає державу як свого стратегічного партнера та союзника і не здатна жертвувати своїми інтересами задля збереження земель під контролем вірменської сторони. Війна у Карабасі стала викликом для Росії, яка має досить складні із стосунки із країнами Заходу. Ситуація на Кавказі вимагає від Кремля підтвердити статус гаранта миру та стабільності. Однак як показує досвід, мир на Кавказі поки є неможливим. Статус Карабаху досі є невизначеним, тому можемо прогнозувати, що на сьогоднішній час безпека регіону не є забезпеченою.

ЗМІСТ

Секція. ПОЛІТИЧНА НАУКА В УКРАЇНІ ТА ЗАРУБІЖЖІ

<i>Іванов М. С.</i> Деякі питання розвитку сучасної державної політики щодо забезпечення управління закладами вищої освіти в Україні	1
<i>Морозова О. С.</i> Концепція Міжмор'я в українській політичній думці	4
<i>Чупрін Р. В.</i> Трансформації виборчих систем в країнах Європи наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття	7
<i>Громадська Н. А.</i> Політичний PR: сутність, функції, завдання, інструменти	9
<i>Лушагіна Т. В.</i> Соціальний капітал як найважливіший ресурс сучасних громад	11
<i>Шенгвоз Ю. Л.</i> Медіаграмотність у контексті інформаційної безпеки України	13
<i>Санін О. М.</i> Стратегія євроатлантичної інтеграції України: особливості та етапи становлення	16
<i>Калінін В. І.</i> Вплив Інтернет-ЗМІ на виборчий процес у сучасній Україні	19
<i>Слюсар В. А.</i> Занепад масових політичних партій в Україні: причини та наслідки	21
<i>Тисячний В. А.</i> Дослідницький дискурс щодо сучасної політичної системи України: основні наукові підходи	24
<i>Дикул Д. О.</i> Проблема дефініції сучасних праворадикальних партій у країнах західної Європи	28
<i>Морозюк В. П.</i> Безпекова політика ЄС: системні особливості та сучасні виклики	31
<i>Аркушенко В. В.</i> Соціальні мережі як інструмент політичних маніпуляцій	35

Подгорняк М. О. Комунікативна стратегія ОТГ в умовах децентралізації	38
Чорний О. О. Занепад громадянського суспільства в Росії у дискурсі російсько-української війни	41
Шкірчак С. І. Щодо особливостей прийняття управлінських рішень в інституціях громадянського суспільства: принцип колегіальності й теорія виборчих систем	47
Оганесян Ж. А. Глобальні та регіональні наслідки Другої нагірно-карабаської війни.....	48

ДЛЯ НОТАТОК

ДЛЯ НОТАТОК

Редактор *Н. Лебединцева*.
Технічний редактор, комп'ютерна верстка *Н. Кардаш*.

Підп. до друку 30.06.2022.
Формат 60x84¹/₁₆.
Гарнітура «Times New Roman».
Ум. друк. арк. 3,49. Обл.-вид. арк. 3,03.

Видавець і виготовлювач: ЧНУ ім. Петра Могили.
54003, м. Миколаїв, вул. 68 Десантників, 10.
Тел.: 8 (0512) 50-03-32, 8 (0512) 76-55-81, e-mail: rector@chmnu.edu.ua.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 6124 від 05.04.2018.

АДРЕСА ОРГКОМІТЕТУ:

ОЛЬВІЙСЬКИЙ ФОРУМ – 2022:

СТРАТЕГІЇ КРАЇН ПРИЧОРНОМОРЬСЬКОГО РЕГІОНУ
В ГЕОПОЛІТИЧНОМУ ПРОСТОРИ

XVI Міжнародна наукова конференція

Чорноморський національний університет
імені Петра Могили,
вул. 68 Десантників, 10,
м. Миколаїв, 54003, Україна

Тел.: 8 (0512) 50–03–32,

8 (0512) 76–55–81,

8 (0512) 76–55–99,

факс: 50–00–69, 50–03–33,

E-mail: avi@chmnu.edu.ua, rector@chmnu.edu.ua

